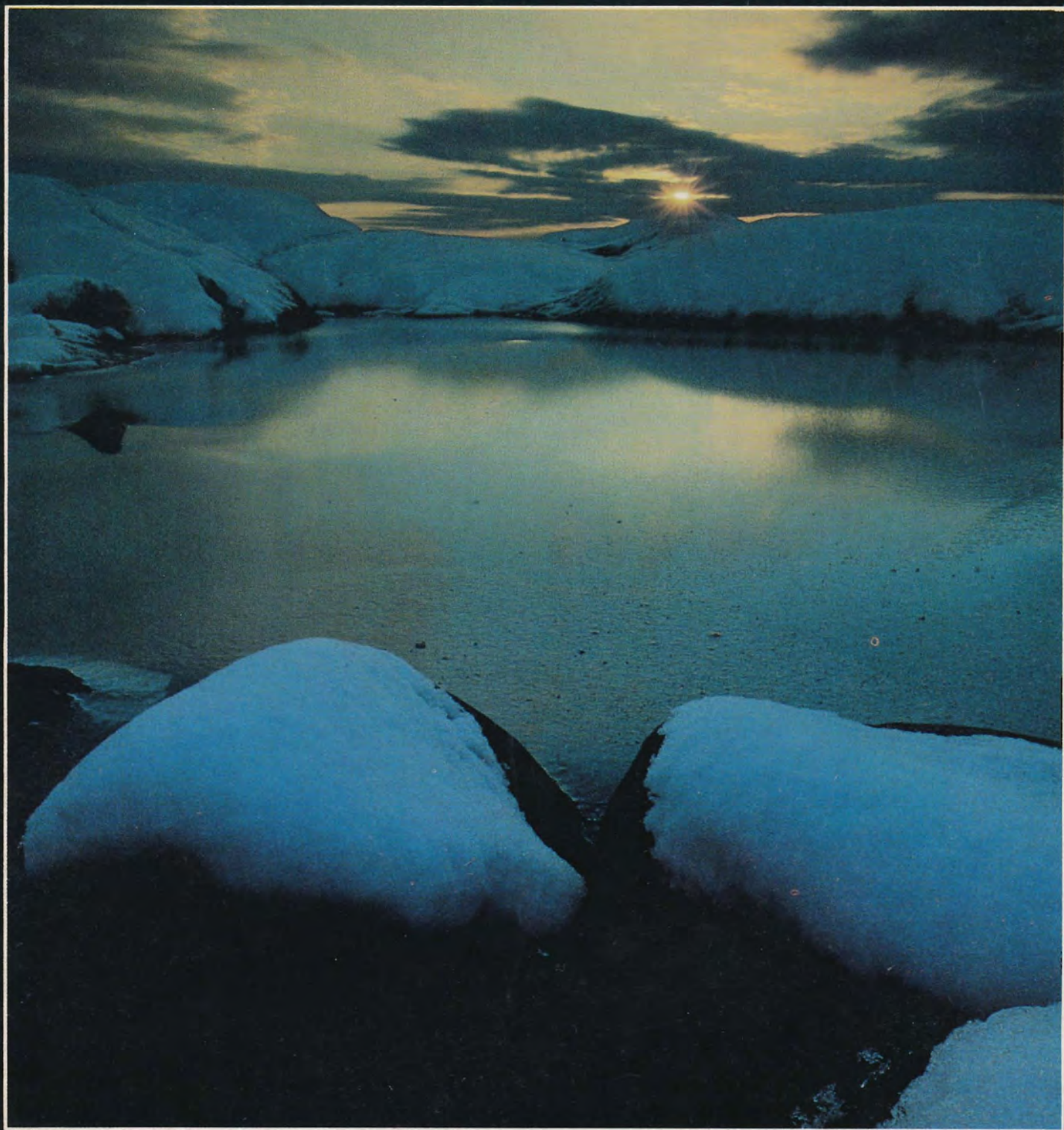

NORSK NATUR

Nr. 6 November 1983

ISSN 0549-687X

Norges Naturvernforbund

Statens Naturvernråds Hedersrose

Rundt om i landet fins det mange enkelt-mennesker og grupper som arbeider aktivt for å fremme naturvernet. Mange av dem er sikkert godt kjent etter en lang og iherdig innsats. Andre arbeider mest i sitt eget nærmiljø.

Alle som yter en aktiv naturverninnsats er imidlertid med på samme lag: De fører naturvernet i Norge i riktig retning. For å markere prisverdig innsats for vern av norsk natur har Statens Naturvernråd besluttet å opprette en spesiell påskjønnelse.

Statens Naturvernråds Hedersrose

Hedersrosen er nummerert og har form av et fargetrykk av nyperose, utført av Dagny Tande Lid.

Rådet har vedtatt følgende retningslinjer for tildeling av Hedersrosen:

1. Statens Naturvernråds Hedersrose kan tildeles enkeltpersoner, offentlige organer, private organisasjoner m.v. som har gjort en særlig fortjenestefull innsats for å fremme naturvernet gjennom praktisk handling.
2. Begrunnede forslag om tildeling kan fremmes av enkeltpersoner, organisasjoner og offentlige etater.
3. Fremsatte forslag behandles i rådsmøte.
4. Tildeling av Hedersrosen bør i hvert enkelt tilfelle offentliggjøres på en hensiktsmessig måte.

Vedtak om tildeling av Hedersrosen skal være enstemmige.

Forslag tilkandidater kan sendes til:

**Statens Naturvernråds
sekretariat,
Postboks 266,
3101 Tønsberg.**

KUNSTAUKSJON FOR VASSDRAGSVERN

187/250

Olav Mosebekk
«Aftenlys» Litografi
(57 x 64 cm)

Minstepris kr. 1500.-

Født: 1910

Utdannelse: Statens Håndverks- og Kunstindustriskole. Elev av Alex Revold.

Flere separatutstillinger.

Representert i Nasjonalgalleriet.
Statens kunstnerstipend i 1947.

Ovennevnte litografi auksjoneres ut til våre medlemmer til inntekt for Naturvernforbundets arbeid med vern av vassdrag. Vi takker Mosebekk varmt for gaven og håper på mange bud fra våre medlemmer.

Send budet i lukket konvolutt merket «kunstauksjon» innen 15. desember.

NORSK NATUR

NR 6. NOV. 1983 – 19. ÅRG.

Tidsskrift for natur- og miljøvern

Utgitt av Norges Naturvernforbund

Ansvarlig utg. (fung.) Torbjørn Paule

REDAKTØR (fung.)

SYLVI STRUKSNES

Redaksjonsutvalg:

Bredo Berntsen, Trond A. Svensson,

Ragnar Vik, Anders Goksøyr, general-

sek. og redaktøren.

AV INNHOLDET:

Femundområdet – 10 års vern

til liten nytte?..... 168

Undervisningen må verdilades 172

Giftig virkelighet 176

Kongeskogen, lagelig til

for hogst 178

Skultrevannåsen skogreservat..... 179

Friluftsliv i USA 180

Blikk for bilder 4 182

Verdens nordligste bøkeskog 184

Bedre grønn mat uten gift 186

Natur og ungdom..... 190

Norsk Natur utkommer med seks
nummer årlig. Årsabonnement: kr.

90,-. Enkelteksemplar kr. 15.00.

Foto forside: Vinter ved kysten – Rolf
Sørensen.

Trykt i rotasjon hos

Oscar-Andersen Offsetrotasjon A/S

NORGES NATURVERNFORBUND

Gateadresse: Akersgt. 63, Oslo

Postadresse: Postboks 8268 –

Hammersborg, Oslo 1

Tlf. 42 95 00 – Salg: 42 08 75

Postgiro: 50 9460 2

Bankgiro: 6001 05 70835

Medlemskontingent

Personlig medlem pr. år kr. 90,-

Familiemedlem

(Hovedmedlems ektefelle eller hjemmevæ-
rende barn under 25 år) pr. år kr. 10,-.

Organisasjoner, bedrifter, skoler m.m.
kr. 500,- pr. år. Livsvarig: kr. 9000,-.

Medlem av Norges Naturvernforbund
er automatisk medlem av det fylkeslag
vedkommende sokner til.

Gen. sekretær : Torbjørn Paule

Konsulent : Thor Midteng

Kontorsjef : Roar Sæther

Org. sekretær : Cathrine Søberg

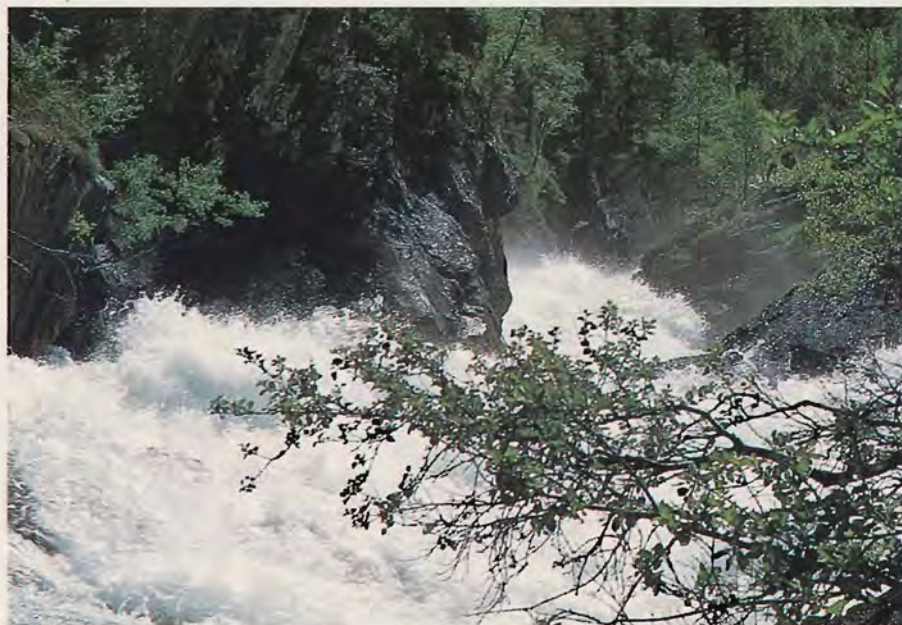
Inf. sekretær : Sylvi Struksnes

BERG BREHEIMEN

Jostedalsutbyggingen i Breheimen står for døra. Uavhengig av den såkalte «samlede plan for vassdrag» fremmer Regjeringen forslag om utbygging av Jostedalsvassdraget etter *alternativ D*. I tørre tall betyr dette en utbygging som vil gi kraft-Norge en mildere årsproduksjon på 1129 millioner kilowattimer i tillegg til de hundre milliarder kilowattimer vannkraft vi produserer fra før av. Sagt mer folkelig betyr dette ødeleggelse av nok et storslagent naturområde her i landet.

Som vanlig har Norges Naturvernforbund og andre miljøorganisasjoner protestert mot denne utbyggingen. Ikke fordi vi ønsker å protestere for moro skyld, men fordi dette området som helhet er enestående, fordi nok vassdragsnatur er ødelagt allerede og fordi alternativet til ytterligere vannkraftutbygging foreligger. Energiøkonomisering begynner nå for alvor å få gjennomslagskraft innen en rekke faglige og politiske miljøer. Ja, så sterk er den, at Olje- og Energidepartementet etter pålegg fra Stortingets energi- og industrikomite, har måttet bite i det sure eplet og utrede en handlingsplan for energiøkonomisering. Denne er planlagt ferdig i første halvår 1984. Men allerede nå kan ekspertene fortelle oss at 1 kilowattime spart energi er langt billigere enn 1 kilowattime produsert ny vannkraft. Med et velorganisert spareprogram er energipotensialet stort. Så stort at resten av vassdrags-Norge kan vernes. I tillegg vil et slikt program skape en rekke trivelige, utfordrende og varige arbeidsplasser over hele landet.

Likevel blir utbyggingen av Jostedalsvassdraget fremmet uten å skjele til de mulighetene som ligger i energiøkonomisering. Og som vanlig med manglende opplysninger om de naturverdier som vil gå tapt ved en utbygging. I tillegg blir kraften fra Jostedalsutbyggingen ekstremt dyr. Olje- og Energidepartementet sier i sitt utbyggingsforslag at Jostedalskraften vil koste rundt 20 øre pr. kilowattime til forbruker. Nye opplysninger viser at den vil koste minst 40 øre pr. kilowattime fordi departementet rett og slett har brukt gal rentefot, 7 istedet for 12 prosent, som utgangspunkt for sine beregninger. Finansdepartementet har bedt om at dette blir rettet opp og Stortinget vil bli informert i en tilleggsproposisjon: Så gjenstår det å se om Stortinget aksepterer Jostedalsutbyggingen som nok et «billig» vannkraftprosjekt som må gjennomføres av hensyn til kraftbehovet og arbeidsplassene, mens mulighetene nå ligger i en handlingsplan for energiøkonomisering. – Og som vil nå Stortingets folkevalgte få måneder etter et vedtak om utbygging av uerstattelige naturområder i Breheimen.

Parti fra Vigdøla, omstridt sideelv av Jostedøla. Foto: Erik Solhem.

Femundområdet – 10 års vern til liten nytte?

Av Ragnar Vik

Femundsvassdraget er en viktig del av Femundområdet og Femundet Nasjonalpark. Men fredningsvedtak gir ikke automatisk fredning slik de fleste naturvernere ønsker å forstå det. I denne artikkelen viser Ragnar Vik, formann i Naturvernforbundets Femundutvalg hvordan området og vassdraget er truet til tross for alle fredningsvedtak.

Fotos Ragnar Frislid. T.v. Rendal Sølen sett fra Femunden t.h. Femundsjøen.

5. april 1973

forkastet Stortinget med 7 stemmers overvekt klagen over at regjeringen Borten i 1969 avsto søknaden om konsesjon til regulering av Femundsvassdraget.

Dagen etter, 6. april, ble Femundsvassdraget vedtatt varig vernet i forbindelse med Stortingets behandling av Verneplan I.

Bare en begynnelse

Midt i seiersgleden sto det allerede den gangen klart at målet som var nådd egentlig bare var innledningen til den kontinuerlige forvalterprosessen som naturvern er. Nå gjaldt det å se til at det verneverdige vassdraget og dets omgivelser ikke ble utsatt for direkte og indirekte angrep og forringelse.

Behov for sterkere vern

Allerede i selve verneformen lå det klare svakheter. Beskyttelsen av et vernet vassdrag er ikke så skarpt definert som det vern som er blitt nasjonalparker og naturreservater til del gjennom naturvernlovens system. Det er hevet over tvil at vassdragsvernet omfatter hele nedbørfeltet, og både Stortinget selv og Miljøverndepartementet har gitt direktiv om at det må utvises stor varsomhet ved ethvert tiltak som kan tenkes å berøre vassdraget og dets naturforhold. Imidlertid har det

fra utnyttingshold (typisk vassdrags- og landbruksmyndigheter m.fl.) hevet seg røster for en ganske snevert fortolkning av vassdragsvernet. Spesielt har det vært hevdet at det bare er mot inngrep med sikte på kraftutbygging at man kan påberope seg vedtaket om varig vern.

Det er derfor innlysende at de vernede vassdragene burde få sin egen plass i naturvernloven. Det burde trekkes opp klare regler for konsekvent beksyttelse mot alle typer av sivilisatorisk påvirkning som kan true de verdier som det vernede vassdraget rommer.

Positiv våtmarksplan

For Femundsvassdragets vedkommende kan man i de forløpne 10 år notere Hedmark fylkes våtmarksplan på plussiden. Det ligger et stort og meget godt arbeid bak planen og den har avfødt tre naturreservater i dette vassdraget: Tufsingas deltamunning på vestsiden av Femunden, Galtsjøen en mils vei sør for Femunden og Lille Sølensjøen i Sølendalen.

Det sysles med planer om utvidelse av nasjonalpark/landskapsvernområde på Rørossiden nordligst ved Femunden. (Som kjent fikk man allerede før vernevedtaket for vassdraget nasjonalparker i Femundsmarka og Gutulia, og dessuten et landskapsvernområde langs Femundslandet på strekningen mellom nasjonalparken og innsjøen.)

Foruten en formalisering av vassdrags-

vernet, bør det være en av de høyest prioriterte naturvernoppgaver i området å utbygge et nett av vernede lokaliteter. Mest påtrengende er kanskje behovet for å få til skogreservater i statsallmenningen.

Presset er sterkt og mangeartet

Selv om det altså er visse positive trekk i bildet, har utviklingen i Femundområdet i disse 10 årene klart vist at det i sannhet er et behov for å passe på. Området opplever et tildels sterkt press på naturressursene. Det er i denne forbindelse nok å peke på at store deler av Femundtraktene, tross de lange avstandene, er lett tilgjengelige med bil takket være et utmerket veinett. I nøye sammenheng med dette står lokal satsing på turismen, som utpeker seg som et interessant alternativ i et næringsfattig område.

Men veibyggingen går ikke sporløst hen og i det siste har den også medført sikkert velmente, men landskapsmessig tildels meget uheldige, overdimensjonerte rasteplasser på en rekke av de vakreste og mest iøyenfallende stedene langs veien. Og med veier og rasteplasser følger bilisme, forsøpling og villcamping. Dette siste har man på kommunalt hold tatt opp arbeidet med å bøte på.

Selve turistutbyggingen har til nå fått et moderat omfang, og det er en uttalt målsetting å arbeide for arealmessig avgrensning, og lokalisering til eksiste-

rende bosettingsområder. Det er imidlertid all grunn til å følge utviklingen nøye, og det er klart at stor tilstrømming av folk i seg selv er en belastnings- og slitasjefaktor for et sårbart naturmiljø.

Et eksempel i så måte er den utstrakte bruk av tildels medbragte båter som følger i kjølvannet av turistutviklingen. I ikke liten utstrekning dreier det seg om motorbåter. Engerdal og Rendalen har innført relativt restriktive bestemmelser om motorstørrelsen, mens det på Røros-siden råder nokså ville tilstander. Og uansett størrelse, er antallet båter i seg selv i ferd med å bli et problem.

Også en i utgangspunktet så tiltalende farkost som kanoen, er blitt et klart problem. Deler av vassdragssystemet er velegnet for kanotrafikk, og dertil kommer at området er blitt meget sterkt oppreklamert som kanoterreng, både av den lokale «kanocamp», og i diverse kano- og kajakkepublikasjoner, avisreportasjer etc. – Det er ingen overdrivelse å si at kanotrafikken har medført at det snart ikke er den holme eller den veiløse strand der ikke kanofarerne har satt synlige spor i sårbar fjellvegetasjon.

En stadig kilde til bekymring er også skogsdriften, som for størstedelen skjer i regi av Statens Skoger, den store grunneieren i området. Det er mange år siden den tildels hårdhendte skogsdriften som Staten står for begynte å prege skogbildet i Femundtraktene. I hårdt klima og under karrige vekstforhold har frukuskogen en omløpstid som lett kommer opp i 150 år og mer. Statens politikk har i en 10-års periode nå vært å drive ut hogstmoden gammelskog i et tempo som klart overstiger tilveksten. Selv om de hardeste eksempler på flatehugst og drifter opp i fjellbandet ligger noen år tilbake i tiden, er det klart at vi her står overfor både et naturvernproblem og et fremtidig sysselsettingsproblem.

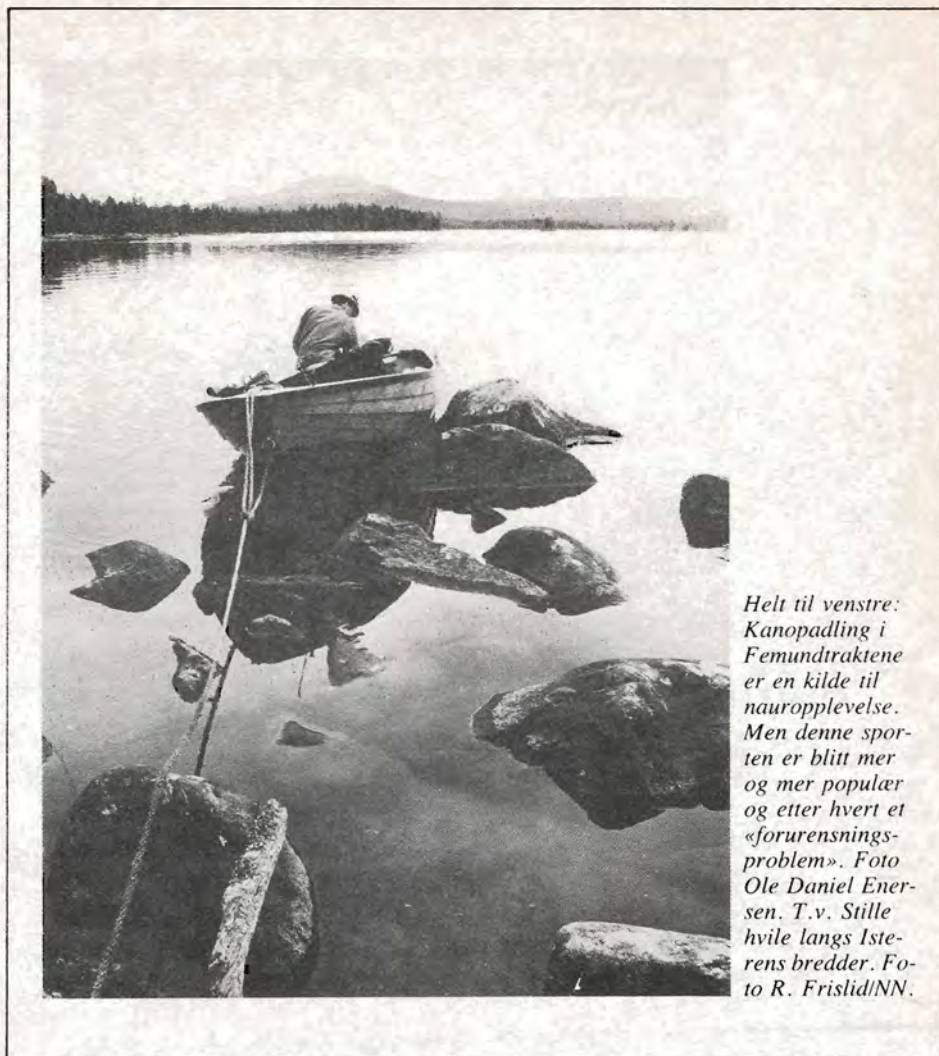
Både av naturvernmessige, forstlige og sysselsettingsmessige grunner synes tiden for lengst å være inne til en gjennomgripende revurdering av Statens virksomhet som skogeier i området. Parallelt med dette burde arbeidet tas opp med i allefall å sikre spesielt verdifulle lokaliteter, herunder randsoner langs vassdrag m.v. mot følgene av moderne skogsdrift.

Bildet av naturvernproblemene i Femundvassdragets nære omgivelser blir heller ikke komplett om jeg ikke nevner at vi i perioden har fått først kraftledning og senere vei til Svukuriset gjennom landskapsvernområdet og inn til nasjonalparkgrensen. Vi har fått et skjemmende og sannsynligvis virkningsløst reingjerde gjennom nasjonalparken i traktene inn mot svenskegrensen. Og vi har fått en øket turistkapasitet ved Røos gjennom anlegg av brygge for rutebåten.

Heller ikke vassdraget går fri

Men denne brede gjennomgåelsen må ikke forlede en til å tro at selve vassdraget har fått være i fred etter at det ble truffet vedtak om varig vern.

Det første og største anslaget kom i form av en søknad om senking av Langsjøen med 1,5 meter, med det formål å innvinne dyrkingsjord. Langsjøen ligger i Tolga og Engerdal kommuner, og har avløp til vassdraget gjennom elva Sømåa til Isteren. I 1978 avsto regjeringen søk-

Helt til venstre: Kanopadling i Femundtraktene er en kilde til nauvopplevelse. Men denne sporten er blitt mer og mer populær og etter hvert et «forurensningsproblem». Foto Ole Daniel Eriksen. T.v. Stille hvile langs Istrens bredder. Foto R. Frislid/NN.

naden etter en hard strid, men det siste er at saken påny vil bli søkt fremmet.

I Nordre Trysil har de i årrekker hatt problemer med isgang midtvinters. Norges vassdrags- og elektrisistetsvesen er blitt spurt om å hjelpe, og har i den forbindelse lansert den plan at man kunne overføre Trysilelva fra Sennsjøen til Engeren i tunnel, noe som ville kunne la seg finansiere dersom man kombinerte dette med kraftproduksjon. Tross klare tilrettevisninger er dette blitt gjentatt ved flere anledninger, mens det stadig står like dårlig til med utredning av årsaksforhold og alternative botemidler mot isgangen.

Styret for Sagnfossen kraftverk i Sør Trysil har i fem alternativer lagt planer om opprustning av kraftverket. Det ene alternativet innebærer en betydelig oppdemning og sterk øking av kraftverkets kapasitet.

Det siste anslaget mot vassdraget kom for dagen nå i sommer. Tilskyndet av NVE og finansiert av Glommens og Laagens Brukseierforening, har Statens Skoger i løpet av noen uker i august/september bygget en renne som fører vann fra

Femunden over vannskillet og ned til et lite tjern som har avløp nordover til Fera-gen og videre gjennom Hådalen til Glomma. Dette er gjort under foregiveness av at det dreier seg om en restaurering av den gamle tømmerrenna som har gått her, og som siste gang ble satt i stand omkring 1950. Denne renna var i fullstendig forfall, fordi tømmerfløtingen i området er en saga blott.

Den reelle årsak til dette anleggsarbeidet er at NVE og Brukseierforeningen ønsker seg mest mulig vann nordover i forbindelse med den påtenkte utbyggingen av Øvre Glomma. «Restaureringen» er derfor gitt nøyaktig de dimensjoner som NVE har stipulert i sitt forslag til konsesjonsvilkår i forbindelse med Øvre Glommareguleringen. Konsesjonssøker er – Glommens og Laagens Brukseierforening.

Formaliser vernet og slipp Miljøverndepartementet til

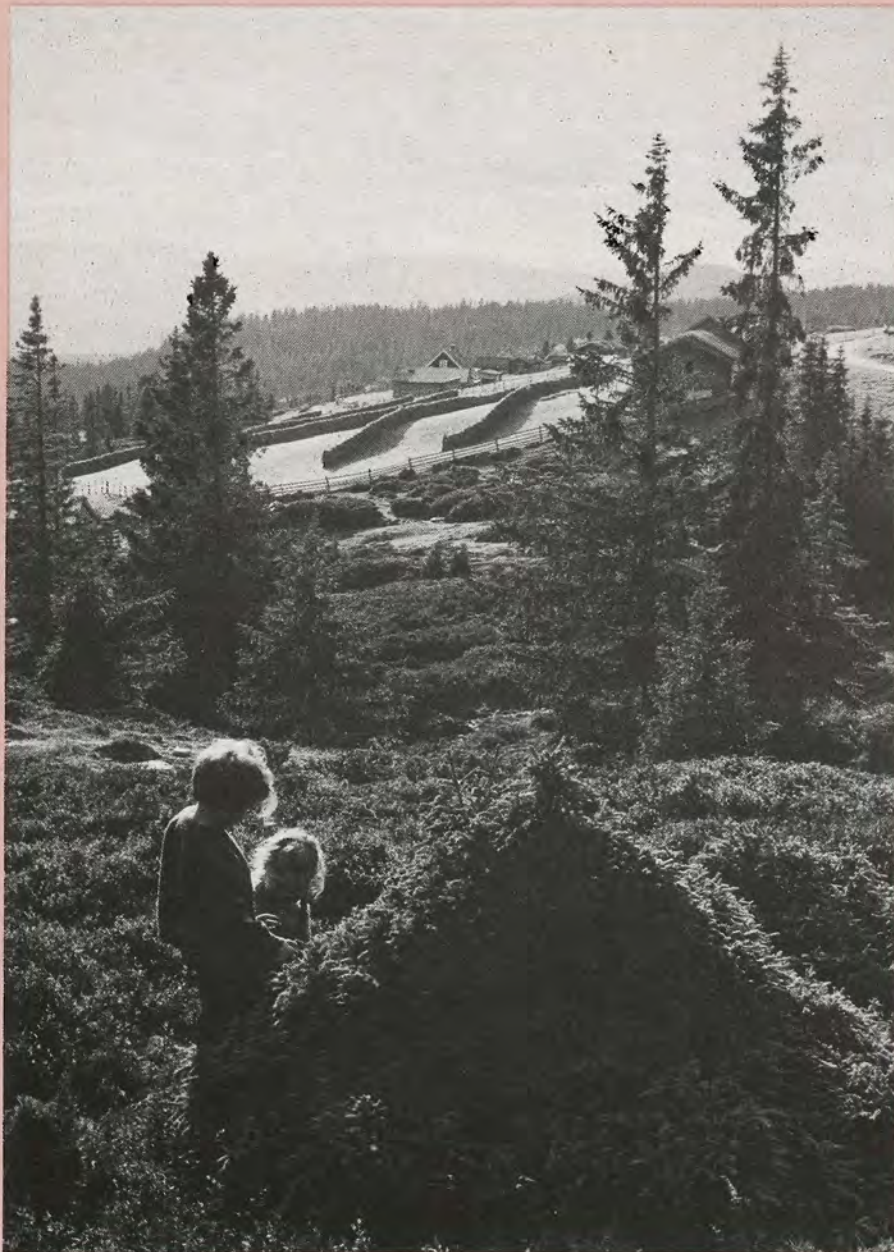
Vi kan etter dette først og fremst slå fast at vassdragsvernet må formaliseres,

sannsynligvis slik at de vernede vassdragene får sin plass i naturvernlovens system på linje med nasjonalparker og naturreservater. Forvaltningen av de vernede vassdragene må ligge under Miljøverndepartementet.

Det må legges ny kraft i arbeidet med å etablere vern av spesielt verdifulle lokaliteter, og det bør også overveies å ta i bruk landskapsvern-kategorien i større utstrekning.

En stadig viktigere oppgave både i og utenfor de spesifikt naturvernede områdene blir det også å etablere og opprettholde et mest mulig effektivt oppsyn. Og forøvrig gjelder det at man må passe på som en smed for å kunne kvele onde anslag i fødselen. – Dette greide vi ikke i tømmerrennesaken. Det til tross for at vi tok dem «på fersken» etter bare én uke. Dette kan tjene som en illustrasjon både på behovet for at naturforvaltningen bør ligge hos organer som føler ansvar for naturverdiene, og på betydningen av en årvåken allmennhet, enten man tenker på enkeltindivider eller på organisasjoner.

UNDERVISNINGEN må verdilades!

Av Arild Ådnem

Hva er god miljølære spør Arild Ådnem i denne artikkelen, som er et konsentrat av et foredrag han holdt for miljølærere i Sogn og Fjordane tidligere i høst. Vi må passe oss for å glemme sammenhenger og verdiene vi slåss for som skal føre til en handlingsrettet undervisning, slår han fast. Foto t.v. Miljøpåvirket og nedbeitet grantrø som del av en helhet i norsk landskap (Tronsvangen) Foto R.F.

Løsrevne fakta

Søndag 25/9 ble det i TV sendt et program «Gjensyn med Svalbard», ved Jan P. Jansen.

Programmet viste bl.a. aktiviteten på flyplassen, en aktivitet som kunne konkurrere med den vi finner i storbyer på kontinentet. Videre var det registrert ca 800 snøscootere blant de 1100 innbyggerne. Vi fikk se hvor fort snøscooterne kunne gå: i imponerende 160 – 200 km/t.

Vi kunne kalle dette en nøktern beskrivelse, en saklig presentasjon av data vedrørende Svalbard.

Programmet var imidlertid et meget godt eksempel på at ting ikke var satt i sammenheng. Utviklingen lot til å forgå fri for problemer. Og det er klart: når

fakta presenteres isolert, vil de faktiske forhold heller sjelden opptre som problematiske.

Altså: Det er registrert sterk økning i bruk av snøscooter på Svalbard.

Greit.

Eller er det bare greit?

Fakta i sammenheng

Hvem spør om det er greit?

Og de som setter spørsmålstegn etter fakta – *hvorfor* gjør de det?

De som spør er sannsynligvis de som sitter inne med andre fakta, tilleggskunnskap. – En annen og vel så viktig ting er at noen av de som vet mer til en viss grad

anstrenger seg for å sette ulike fakta i sammenheng.

Derved oppstår interessante forhold, forhold som avføder spørsmål om tingenes *betydning*, effekt og nytte.

Vår informasjonspraksis er ofte slik at den presenterer løsrevne fakta slik at spørsmålet om verdi blir tilslørt. Vi tenker oss at et TV-kamera fokuserer på en idrettsmann som langer ut et durablig slag med høyre hånd. Denne nøkterne fysiske begivenhet får vi servert på TV-skjermen. Intet annet. Vi får ikke se om idrettsmannen

1. – slår etter en ball,
2. – om han i så fall treffer eller bommer på ballen,

3. – om slaget på en tilsiktet eller utilsiktet måte treffer en motspiller på haken.

Altså: rene fakta opptrer alltid innen visse sammenhenger. Disse sammenhenger, og helheten må komme til uttrykk for at de enkelte deler skal få verdi for oss. Når de enkelte deler får verdi, kan vi engasjere oss i spørsmålet om de er ønsket eller uønsket. Om de enkelte fakta representerer et problem eller ikke.

Miljølære som verdilader

Et undervisningsopplegg i orienteringsfag kan f.eks. omfatte en undersøkelse av arealbruken i kommunen.

En finner f.eks. ut at bebygde områder har økt, og at jordbruksarealet er på samme størrelse som for 30 år siden.

Det er greit, bra å vite i og for seg, men miljøvernundervisning er det ikke. Det er imidlertid en god opptakt til et miljølæreprosjekt, men skal vi få til det, må vi sette våre fakta i sammenheng. Gjør vi det, vil følgende spørsmål dukke opp: Når de bebygde arealer har økt og jordbruksarealene ikke har minnet, hva er det som har minnet da?

Vel, vi undersøker og finner f.eks. ut at våtmarksarealene har minnet. Vi har fått et nytt faktum. Setter vi dette i sammenheng med de to første, melder nye spørsmål seg, var det bonden som tok våtmarken i bruk? Hvorfor gjorde han det? Var det viktigere med korn enn med «vass-sjuk» mark?

Tegning Tore Hansen, hentet fra Miljø '85s avis «Skole og Miljø».

Måtte han ta det i bruk fordi en del av jordene hans ble bygget ned? Våtmarkene må kanskje sees i sammenheng med parkeringsplasser for biler? Er våtmarker bare vass-sjuk mark eller er det viktige parkeringsplasser for fugler i trekktidene? Måtte utbyggingsinteressene ta dyrka

mark i bruk, eller var det andre muligheter? Osv. osv. til arealbrukens forskjellige sammenhenger er kartlagt.

På denne måten vil de ulike fakta få verdi for oss. De vil få verdi på den måten at vi skjønner at de har verdi.

Dette oppfatter jeg som god miljølære,

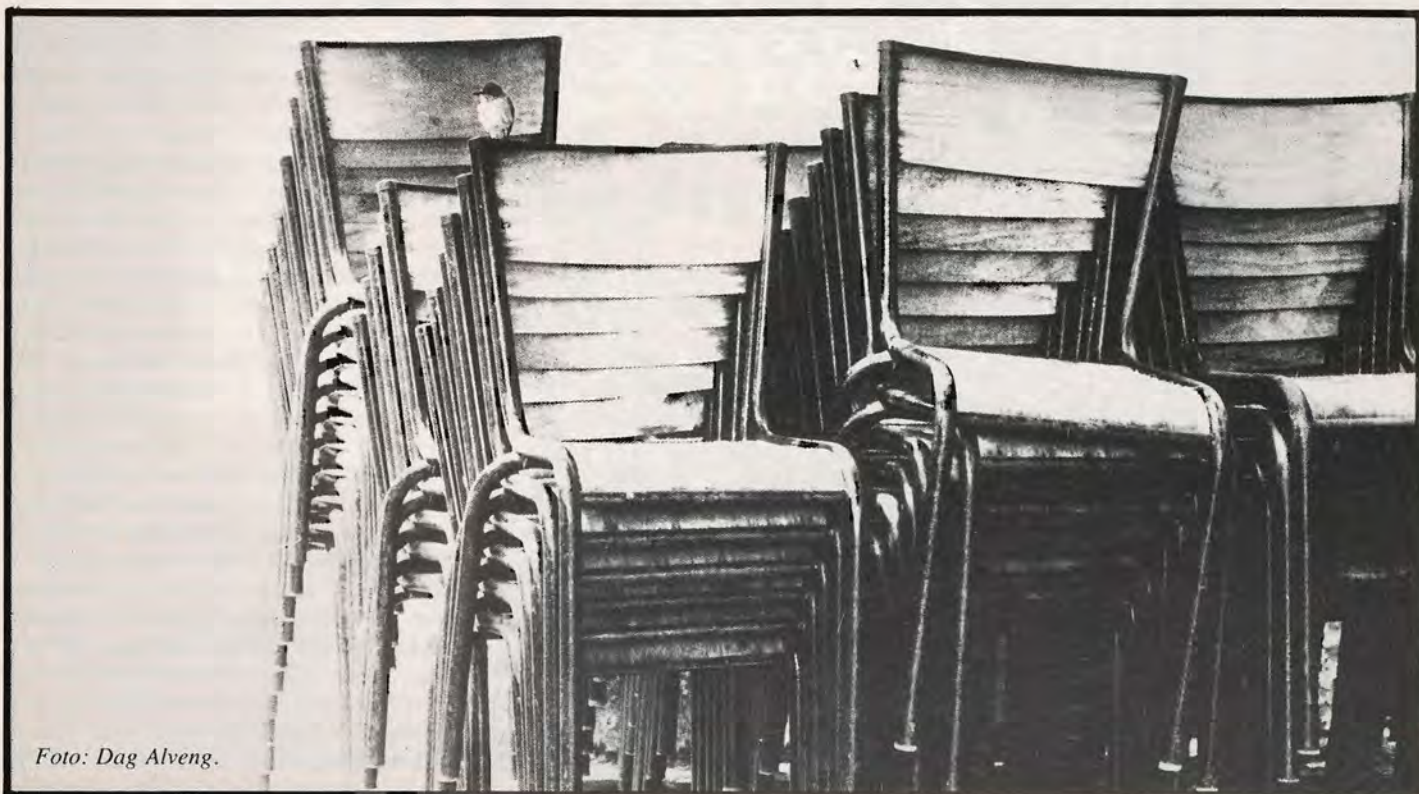

Foto: Dag Alveng.

Våtmarkene er ikke bare «vass-sjuk» mark der industrisamfunnet kan slenge fra seg overskuddet. Våtmarkene er et viktig miljø for fisk og fugl og andre dyr, og en vesentlig brikke i vårt naturmiljø.

det engasjerer. I forhold til mye tradisjonell undervisning er miljølæreundervisningen å betrakte som en *verdilader*.

Et sprang til miljøvernundervisning

Men ennå har vi ikke snakket om miljøvernundervisningen. Miljølæren er et velegnet utgangspunkt for miljøvernundervisning. Den er velegnet, men som vi skal komme tilbake til, ikke det eneste utgangspunktet.

Miljølæren lader fakta med verdi, men *hvilken* verdi?

Noe er positivt, noe er negativt, men hva er hva? Dette gir ikke miljølæren svar på, den lar verdiene flyte fritt.

Miljølæren trekker ikke opp noe perspektiv som våre undersøkelser bør eller skal vurderes under.

Miljølærens verdi ligger i selve undersøkelsen av gitte forhold og den måten vi setter disse i innbyrdes sammenheng på.

Vi skjønner at våtmarksområdet har en verdi, men denne verdien vil variere alt ettersom en setter hele undersøkelsen inn i et økonomisk eller et økologisk perspektiv. En steinalderboplass har liten verdi i økonomisk og økologisk perspektiv, men stor verdi i et arkeologisk og historisk perspektiv osv.

Og dermed står vi overfor et kvalitativt sprang fra miljølære til miljøvernundervisning. Spranget fra «at noe har verdi» til «at noe har større verdi, eventuelt mindre verdi». Og det er virkelig tale om et sprang, for det som er av større verdi enn noe annet, det ønsker vi å *verne*. Det som er av mindre verdi, er det ikke så farlig med. Vi står altså overfor et nytt og grunnleggende perspektiv for undervisningen: Vern av verdier.

Miljøvernundervisningen er altså et perspektiv som undervisningen skal settes inn i, et perspektiv som i praksis vil føre til nye metoder, undervisningsmetoder som lader fakta med bestemte verdier slik at noe blir verdt å verne. Miljøvernundervisningen er altså ikke verdinøytral. Miljøvernundervisningen tar stilling. Den gjør front mot en kanskje stadig mer utbredt «gi- blaffen-holdning».

Denne stillingstaken, denne opphevelse av verdinøytraliteten, denne holdning til vern av verdier, er nedfelt i vår lovgivning hvor det i naturvernlovens § 1 heter at «Naturen er en nasjonalverdi som må vernes. Naturvern er å disponere naturressursene ut fra hensynet til den nære samhørighet mellom mennesket og naturen, og til at naturens kvalitet skal bevares for fremtiden.»

I mønsterplanen heter det (s. 277): «Vern av livsmiljø er en sentral oppgave

i det moderne samfunn, og innenfor miljøvernet blir naturvernet en av hovedoppgavene... *De farer som truer vårt livsmiljø gjennom hensynsløs utnyttning av naturressursene, og ved forurensning av jord, vann og luft, må klarlegges for eleven slik at de vekkes til ansvar for å hindre ødelegging av naturverdier, og dessuten anspores til å gjøre en aktiv innsats for å bevare verdiene for kommende slekter.*»

Dette er klar tale. Dette er ikke noe: På-den-ene-og-på-den-annen-side-snakk. Det er henvisning til et overordnet perspektiv og et påbud om stillingstaken. Dette er miljøvernundervisning.

Nye innfallsvinkler

Som nevnt er orienteringsfag og miljølære et utmerket utgangspunkt for innfallsvinkel til miljøvernundervisning. Mønsterplanen sier at «også i andre fag må mulighetene for å bygge opp en riktig holdning til miljø- og naturvern utnyttes så langt som råd er.»

Dette antyder at det finnes andre innfallsvinkler til forståelse av miljøvernundervisningens betydning enn det vi har konsentrert oss om i det foregående.

Miljøvern – hva er nå det? Vi mener vel ikke at vi skal verne et hvilket som helst miljø? Hva er det vi ønsker å verne? Vi ønsker å verne det som har betydning for oss, det vi setter pris på, det vi er glad i, det verdifulle. Vernet er uttrykk for at vi ikke aksepterer noen generell relativitetsteori på verdiens område, vi verner fordi vi ikke står i et likegyldig forhold til våre omgivelser, vi verner fordi vi ikke er nihilister.

Våre begreper om vern og vår praksis knyttet til disse er uttrykk for omsorg, ansvar og kjærlighet. Fordi vi ser at det er krefter som angriper visse grunnverdier etablerer vi et vern fordi vi vil «det gode». Vi vil ta vare på det gode der det er og utvikle det gode der det ikke er.

Nå er det slik at det ikke alltid er like lett å skjelne det gode fra det onde. Hva som er godt i en gitt situasjon gir seg ikke selv. Derfor må vi drive jakt på det gode for å finne det. Dette har med etikk og moral å gjøre. Miljøvern vil altså si at ens vilje til det gode er utslagsgivende for valget mellom verdier. Miljøvern er følgelig et etisk anliggende.

På tilsvarende måte opplever vi våre omgivelser som vakre eller stygge. Vi ønsker å verne det vakre, men hva er egentlig vakkert? Miljøvernet har følgelig også med estetikk å gjøre.

Vi ser altså at det ikke bare er naturfagene og orienteringsfagene som danner nyttige innfallsvinkler til miljøundervisningen. Livsundervisning og de es-

tetiske fag gjør det også. Ja, en kan være fristet til å si at nettopp disse sist nevnte fag er hovedinnganger til forståelsen av miljøvern. Dette fordi etikken og estetikken fokuserer på «vernet» og vår tanke-messige og følelsesmessige begrunnelse for det.

Ny intelligens

Skal man komme noen vei med natur- og miljøvern er det selvsagt nødvendig med naturfaglig skolering. Ingen diskusjon om det. Men tross alt er en doktorgrad i zoologi ingen tilstrekkelig betingelse for en miljøvernholdning. Forutsetningen for en miljøvernholdning ligger snarere i måten en velger mellom visse sett av verdier på. Verdivalg foretar vi alle bevisst eller ubevisst. Men hva er det som påvirker oss til å velge noen verdier fremfor andre?

Som sagt tror jeg det er vår oppfatning av hva som er godt og hva som er ondt.

Temaet for denne artikkelen kan oppfattes som en strikk. Avslutningsvis har jeg lyst til å tøy strikken temmelig langt. Hvis strikken holder, har vi oppnådd å innlemme nok et grunnleggende forhold innenfor saksområdet miljøvern. Hvis strikken ryker, får jeg meg et smekk over fingrene, en sviende opplevelse som tross alt vil ha det gode til følge at jeg for fremtiden vet mer presist hvor miljøvernets grenser går.

De fleste av oss har vel en forståelse av at intelligens er noe i retning av «evnen til å tilegne seg og anvende kunnskap». Men hva skulle være viktigere enn å ha kunnskap om forskjellen mellom godt og ondt?

Hvis vi repeterer et par av premissene i det foregående, kommer vi frem til følgende:

Vern er et praktisk uttrykk for å ville det gode.

Men skal vi oppnå resultater må vi øves opp i å skjelne det gode blant alt som ikke er det.

Dersom evnen til å skjelne mellom det gode og det onde er intelligens, står vi overfor følgende konklusjon:

Miljøvernundervisning betyr å utvikle intelligens, en intelligens som vårt samfunn og vår verden sårt trenger i en tid hvor de destruktive muligheter allerede er utviklet i skremmende grad.

Jeg tror miljøvernundervisningen er så viktig. ❀

AKSJON GUNNAR Til Gunnar Lids Minne

Gunnar Lid har etterlatt seg markerte spor både på det menneskelige og faglige plan, og mange er de som vil savne ham. Hans hjelpsomhet ovenfor venner og kolleger og utrettelige innsats både som zoolog og naturverner har inspirert mange som alltid vil stå i takknemlighetsgjeld til ham. Derfor ble det spontant dannet en aksjonsgruppe, Aksjon Gunnar, som ønsker å kanalisere noe av denne takknemlighetsgjelden inn i mer konkrete former.

Aksjon Gunnar vil i første omgang samle inn penger til et par minneplater. Disse kan tenkes plassert i tilknytning til Gunnars virke (f.eks. Zoologisk Museum i Oslo/Hernyken, Røst). Sted for plassering vil bli avgjort senere. Billedhoggeren Øyvind Storbækken har påtatt seg å utføre dette arbeidet. De som ønsker å støtte opp om aksjonen bes sende kr. 100,- (eller mer for dem som måtte ønske det) til:

Aksjon Gunnar
v/Vigo Ree,
Kasa, Maridalen, Oslo 8
over postgirokonto 2135507

I denne forbindelse er det svært viktig at kunstneren får et stort fotomateriale av Gunnar. Alle som har fotografier – i farger eller svart-hvitt – bes sende disse snarest inn til aksjonsgruppen. Alt er av interesse.

Aksjonsgruppen ønsker også å lage en minnebok om mennesket, zoologen og flatelisten Gunnar Lid. Her vil materiale som f.eks. små hverdagsopplevelser, naturskildringer, mer faglige oversikter over Gunnars virkefelt, osv. være av interesse. Boken er tenkt utgitt i regi av Norsk Ornitologisk Forening, og salgsinntektene vil gå til minnefondet. Fondet øremerkes arbeid med sjøfugl.

Aksjon Gunnar ved

*Vigo Ree (sign.)
Peter Johan Schei (sign.)
Arne Aasgaard (sign.)*

Norges Naturvernforbunds gift- og forurensningsutvalg, med professor Ragnhild Sundby som formann, har tatt for seg de forurensningskomponenter som truer vårt felles livsmiljø og menneskets helse. Dette vil bli presentert i løpet av første halvår 1984 gjennom en egen publikasjon fra NKS-forlaget. I mellomtiden får «Norsk Naturs» lesere nøye seg med Ragnhild Sundbys innledningskapittel fra boka. Foto: skogsprøyting. RF/NN.

Problemstillinger

Økologisk forskning har vist oss at økosystemene er noen av de mest kompliserte systemer vi kjenner. Likedan at det bak hver prosess og tilpasning ligger millioner av års prøving og feiling hvor organismer som ikke fungerer raderes ut. Vårt utgangspunkt må derfor være at utilsiktede miljøforandringer ofte gjør mer skade enn gagn.

Det er antatt at vi bruker ca. 4 millioner kjemiske stoffer idag. 40-60000 av disse er av kommersiell betydning. Ca. 1 million er stoffer som går inn i andre produkter, mens resten for det meste er avfallsprodukter og laboratoriekjemikalier. Og hvert år blir flere hundre nye stoffer markedsført.

Til tross for at mange av stoffene er nyttige for oss, kan og har de negative virkninger på naturen. Vi kjenner relativt godt til den akutte virkning av en del av stoffene. Hva som vil skje etter 20-30 års eksponering er derimot svært uklart. Vi skal i utgangspunktet definere et par begreper.

Hva er en gift?

En gift er et stoff som i små mengder virker skadelig eller drepende på den levende organisme. Vi snakker altså om en kjemisk virkning. De aller fleste kjemiske stoffer kan forårsake skade om de forekommer i store nok mengder. Disse er, etter denne definisjon ikke gifter.

Giftene kan klassifiseres etter:

- organet de angriper, f.eks. levergifter, nyregifter osv.
- bruken, som f.eks. pesticider.
- kilden, som plante- og dyregifter
- effekten, som kreftfremkallende stoffer, mutagener
- kjemien, som klorerte hydrokarboner, anilin-derivater
- grad av giftighet

Hva er forurensning

Ifølge forurensningsloven er en forurensning:

- tilførsel av fast stoff, væske eller gass til luft, vann eller i grunnen
- støy og rystelser,
- lys og annen stråling
- påvirkning av temperaturen som er eller kan være til skade eller ulempe for miljøet.

En forurensning er tilstedeværelsen av et stoff som ikke hører hjemme i vedkommende produkt eller omgivelse. I tillegg til de nevnte gifter vil en lang rekke andre stoffer føre til forurensning. Vi har en forurensning når et stoff finnes i gal mengde på galt sted. Vi har også her med mengder å gjøre, og vi kan derfor få forurensninger fra stoffer som i moderate mengder virker positive. Et godt eksempel er plantenæringsstoffer som i moderate mengder i våre innsjøer vil øke produksjonen, men som ved økte tilførsler kan føre til eutrofiering. En for-

urensning har også med fysiske forhold å gjøre.

På samme måte som gifter, kan forurensning systematiseres på forskjellig måte. Etter årsak kan nevnes:

- Saprobiering – tilførsel av organisk stoff
  - Eutrofiering – tilførsel av gjødselstoffer
  - Giftvirkning – tilførsel av giftstoffer
- En forurensning kan også bedømmes etter sin virkning som farlig, skadelig, uønsket o.a.

Forurensningene har forskjellig opphav. Viktige kilder er avfallsprodukter fra industri, bergverk og anleggsvirksomhet, avfall og utslipp fra husholdninger, fra landbruk, som plantevernmidler og silosaft, og stoffer fra forbrenningsprosesser.

Spredning og påvirkning

Spredningen kan skje gjennom vann, gjennom vassdrag og havstrømmer, i luft, eller ved hjelp av fugl, fisk og pattedyr. Stoffene kan også gjennom næringsmidler spres innen området, eller overføres fra ett kontinent til et annet. Om et stoff er forbudt i ens eget land, kan vi allikevel utsettes for stoffet. DDT f.eks. er idag spredt over hele jorden selv på steder som ligger langt fra de områder stoffet har vært brukt. Den virkning vi lettest blir oppmerksom på er den akutte giftvirkning. Langt alvorligere er de langsiktige effektene; virkningene av de små dosene som viser seg først etter lengre tids bruk. Latenstiden for de kreftfremkallende stoffene f.eks. kan være flere tiår, og når det gjelder mutagene effekter kan disse vise seg etter en til flere generasjoner.

Miljøgiftene kan påvirke en lang rekke av kroppens funksjoner. Forsøk med dyr og observasjoner av mennesker har vist at enkelte stoffer kan påvirke nerve- sanse – og muskelfunksjoner, og forstyr-

Giftig virkelighet

Av Ragnhild Sundby

re stoffomsetningen, åndingen, næringsopptaket og de hormonelle funksjoner. Men stoffene har ikke samme effekt på alle organismer, noe som gjør det vanskelig å overføre resultater av dyreforsøk til mennesket, og fra den ene dyregruppe til den andre. I tillegg kan stoffene ha direkte virkning på miljøet. Det er nok å nevne sur nedbør og forskjellige vannforurensninger.

Kombieffekt

Den største usikkerhet ligger imidlertid i synergismen, (det at flere stoffer virker sammen). Det er velkjent at et stoff kan forsterke eller svekke effekten av et annet, og selv om eksemplene på en slik kombinert effekt når det gjelder miljøgiftene er få, må vi regne med at slike kombinerte effekter kan forekomme. Med det store antall stoffer som slippes ut og det faktum at stoffene i miljøet forandres fysisk og kjemisk, er det ikke mulig å ha full oversikt over den synergistiske virkning.

Det gjøres riktignok en del bl.a. gjennom rensetiltak for å redusere mengdene av forurensningsstoffene, og lokalt kan dette virke positivt. I en større målestokk derimot har vi opplevd liten forandring. Den økende kreftfrekvens f.eks. settes i forbindelse med vårt kjemiske miljø, og det antydes at 80–90 % av alle krefttilfeller skyldes omgivelsene røking inkludert.

Den eneste måten å løse våre miljøproblemer på er ved sterk reduksjon av forurensningsstoffene. Dette må skje såvel lokalt som globalt, og det blir derfor også nødvendig med et internasjonalt samarbeide. Internasjonale organisasjoner har til idag hatt liten framgang i arbeidet for å bevare en livskraftig planet, og skal et slikt arbeid lykkes må hver enkelt nasjon være motivert for nødvendige tiltak. ❀

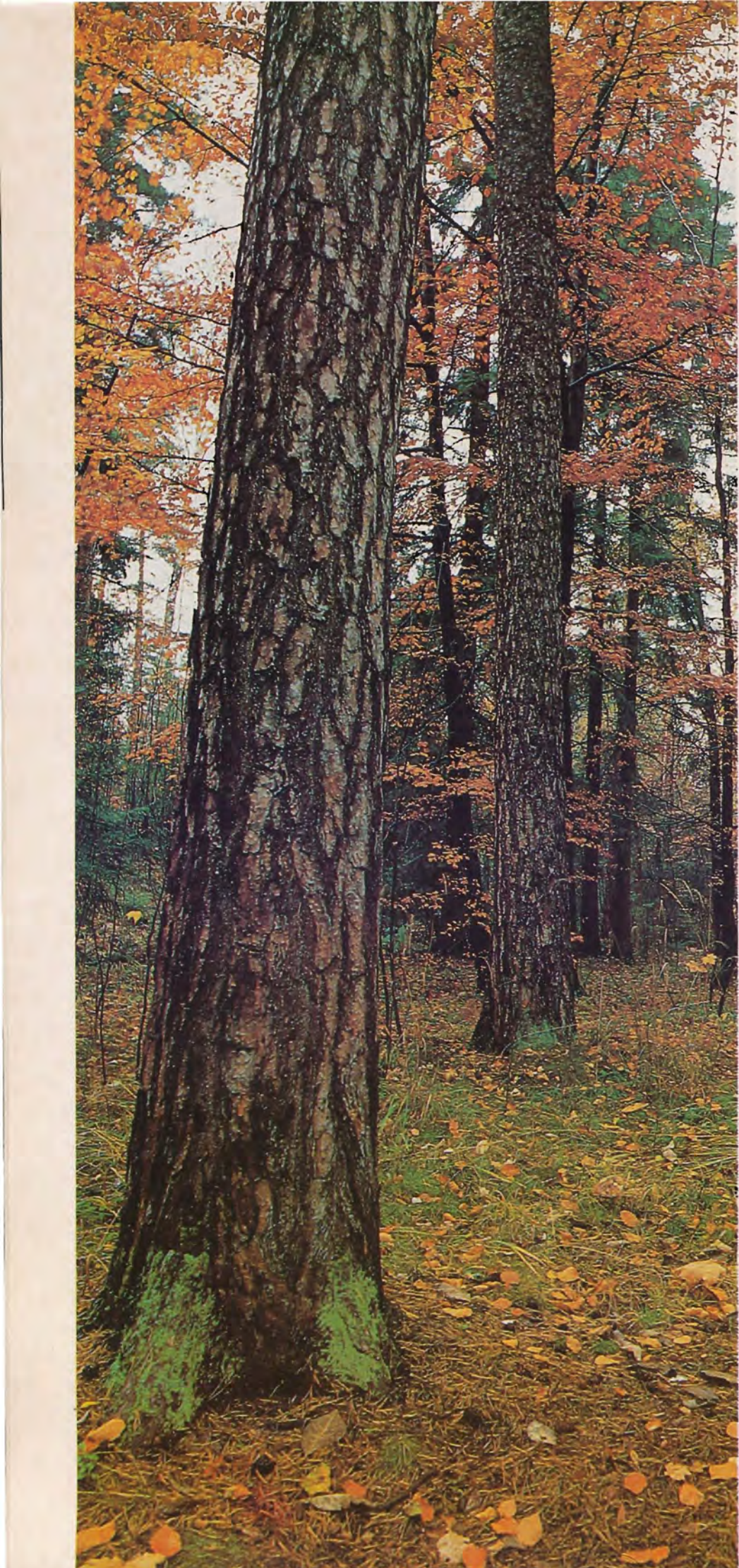
Snø

*Snøen kommer stille.
Først rasler den litt
i vissent løv,
men så legger den
seg stille.*

*Lag på lag, over naturen
som hviler i seg selv.
–Hvit og beskyttende –
Og stille.*

Sissel Gjersum

KONGESKOGEN – lagelig til for hogst?

Hvem bør styre Kongeskogen på Bygdøy, spør Arne Getz. Og svarer: Nær sagt hvem som helst, bare ikke forstfolk! I dette elskede nærområde må de store furutrær få stå og vokse – i tre hundre år til. Det foreligger nå driftsplaner som vil føre til – såfremt de følges opp – avvirkning av nettopp de store furutrær. Til tross for at sunnhetstilstanden er den beste.

Oslo har mange perler, også med kresne internasjonale mål. Skogen til Bygdøy Kongsgård er av de mest utsøkte. Ryggraden er de praktfulle furutrær. Folk har levd i forvissning om at er det noe som er sikkert, så er det at disse trær er verneverdige og aldri vil falle for menneskehånd.

Men akk, intet er sikkert. Den i og for seg utmerkede og idealistiske institusjon – Det norske Skogselskap – fikk den ulykksalige ide å gi en driftsplan for Kongeskogen i gave til Hans Majestet. Denne driftsplan og den reviderte driftsplan går nettopp ut på... ja, jeg behøver vel ikke si mer...

Just presis så, ja! – Alderssammensetningen i Kongeskogen er skjev, det er så rent for mye gammel skog... Driftsplanen tar sikte på å rette opp dette misforhold og skape trivelige vilkår for ny, sunn, veksterlig skog.

Konkret: Den årlige avvirkning har hittil vært 137 kubikk, i driftsplanene er det lagt opp til en fordobling.

Like selvsagt som det er at skog stort sett bør forvaltes av skogeksperter som tenker og drømmer i kubikk og tilvekst og transport, like selvsagt bør det være at et slikt miniområde forvaltes av andre. – Gartner, landskapsarkitekt, tannlege, advokat, pølsemaker, hva som helst, bare ikke forstfolk som er trent opp til å se skjønnheten i tilvekst og rydding og skogbilveier og for hvem en grånende furukjempe er et lik i lasten.

Av Arne Getz

Et av de helt store navn innen skogvidenskapen, professor Børset, er heldigvis på den riktige siden. Hans råd har vært det motsatte av hva som nå skjer:

Fristilling og aksentuering av de store furutrær. – Men i realiteten står han alene, planleggingen gir bare overfladisk og kortvarig en viss slingring til annet enn råbarket økonomi.

Ekspertene rykker gjerne frem under dekke av en påstand om at skog er biologi; fødsel, vekst, død og foryngelse, hugsten er en redningsaksjon. Ellers faller trær om til høyre og venstre slik at både folk og fe kommer i fare...

Hvordan er da sunnhetstilstanden? Skogekspertene kjører her frem med påstand om mye tørke og råteskadet skog. Heldigvis foreligger samtidig nøkterne takstrapporter som viser at det ikke er sant når det gjelder furua. Dens tilstand er prima.

Hvor gammel kan furua bli på Bygdøy? Gransker vi historien har Bygdøy i sin tid hatt tett med furu av kjempedimensjoner, langt større og følgelig eldre enn i dag (det ser vi indirekte av regnskapet). I lærebøkene heter det at furua kan bli 500 år, kanskje mer. Det er riktig. Egentlig er dette noe alle vet, som har kommet over kjempefuruer øverst i fjellbandet.

Og diktere: Her er noen ord fra Karl Erik Harr – fra heimbygda. «Jeg sitter i kanten av en urskog. Og jeg kommer til å tenke på noe som er like gammelt. Pietro Guerinis dagbok. Adelsmannen som forliste på Røst i 1432. Han overvintret her. Da Guerin fulgte med jekta sørover stod det noen små grønne furuer inn i Beia-kjeften og nikket i havblesten. De står der ennå. Så gamle blir furutrær.»

SKULTREVANNÅSEN –

Tekst og foto: Birger Aase

Skultrevannsåsen er et av landets eldste skogreservat. Ved kgl. res. av 29. november 1916 ble noe av Skultrevannsåsen i Sandnesskogen i Drangedal fredet. Initiativet ble tatt av forstkandidat Otto Lund, som på den tid var medeier i skogeiendommen A/S Sandnes. Hensikten med fredningen var å bevare et område som alt den gang var sterkt urskogpreget.

Det var ikke hogget skog der i manns minne. Området som ble fredet i 1916 har en størrelse på ca 90 dekar, og var mot nordvest begrenset av stats- og kommuneskog. Da skogen i statens og kommunens del av Skultrevannsåsen var av samme opprinnelighet og egenart som den fredede delen, ble det i 1960-årene, etter initiativ fra Drangedal Skogråd og daværende herredskogmester i Drangedal, Haakon Danevad, satt i gang arbeid med å få fredet et tilleggsområde på ca 250 dekar. Alle berørte instanser gikk inn for å få saken ordnet, har herredskogmeste Danevad fortalt, og ved kgl.res. av 6. januar 1967 var det utvidede reservat med et areal på i alt ca 340 faktum.

Og hva er det som er spesielt med den bratte sydvente skoglia og åsen som reiser seg opp fra Skultrevannet ca 6 km inne i skogene nord for Engå bru på riksveg 336 ved Sandnes. Litt på avstand er det ikke noe som skiller seg ut fra lier og åser flest, bortsett fra at omkringliggende natur har tydelige merker av kulturskogbruk med snaue hogstflater. Men kommer en inn i reservatet en sommerdag, vil en straks se at området er mer enn alminnelig frodig og artsrikt. Så tidlig som i 1917, ett år etter første fredningen, fant botanikeren, professor N. J. Wille i alt 131 plantearter, bl.a. fire bartreslag og 31 arter av lauvtrær og busker. Landets høyeste osp finnes i området, den er 35 meter. Videre står der 28 meter høye lindetrær, gran på 34 meter og svære barlinder som er opptil 14 meter høye.

Vitenskapelig sett er Skultrevannsåsen et så interessant område at det bør bli gjenstand for en inngående undersøkelse. Det har botanikere og skogkyndige gitt uttrykk for ved flere anledninger.

Foto til venstre: Kongeskogen. RF/NN.

Over fra Skultrevannåsen skogreservat.

Friluftsliv i USA

Av Bjørn Kaltenborn

«Climb the mountains and get their good tidings.

Nature's peace will flow into you as sunshine flows into the trees.»

skrev den amerikanske naturprofeten John Muir for sytti år siden. Kjære fotturist, skiløper, fjellklatrer, søndagsturist, hva du nå enn måtte være, har du noen gang tenkt over hva friluftslivet gir deg der du boltrer deg i norsk natur. I form av en kvalitetsopplevelse du kan leve på mener jeg, ikke bare som en fritids aktivitet. Og har det noen gang slått deg at vi nordmenn igrunnen er ganske trege og konservative når det gjelder nytenkning og utvikling innen friluftslivet?

På den andre siden av Atlanteren har amerikanerne i noen årtier drevet aktiv forskning og planlegging innen friluftsliv som vi kunne lære av.

Nordamerikansk naturgrunnlag er ikke ulikt det vi har i Norge, og friluftsliv drives stort sett omtrent som vi gjør det. Ferielengder og inntektsnivåer i forhold til kostnadsnivåer er noenlunde det samme som i Norge, så vi kan trygt sammenligne friluftslivs aktiviteter. Hvordan forvaltes så friluftsliv i U.S.A.?

I likhet med Norge har interessen for utendørs aktiviteter økt enormt i de siste årtier. En vesentlig forskjell er at friluftslivet blir tillagt mere vekt i naturressursplanleggingen enn i Norge. I et land hvor åtti prosent av befolkningen bor atskillige mil fra nærmeste skogklynge eller fjelltopp blir muligheter for friluftsliv sett på som noe meget verdifullt. Presset på disse områdene er naturlig nok stort. Så tiltak iverksettes for å ta vare på det som finnes.

Friluftsliv drives på mange plan.

«The Outdoor Recreation Opportunity Spectrum», definerer en rekke miljøer med friluftslivsmuligheter fra byparker til villmarksområder. Med dette oppnås en målestokk eller standard for ulike område-typer. Kjernepunktet her er *opplevelsen*, ikke selve aktiviteten.

Friluftsliv skal gi en kvalitativ opplevelse, ikke bare være en ren fritids aktivitet. Og hva menes så med en kvalitativ opplevelse? I Norge har vi lenge hatt en tendens til å betrakte friluftsliv som en aktivitet på linje med en hvilken som helst annen. Dette har blitt mer utpreget ettersom utstyrsprodusenter og moter i stadig større grad dirigerer utviklingen innen friluftslivet. En kvalitativ opplevelse er en søndagstur eller en ekstrem klatre-ekspedisjon hvor utøveren etterpå sitter igjen med et positivt følelsesmessig utbytte. En følelse av at turen ga økede krefter, minsket stress, økt

Cascade Mountains, Washington. Foto: Forfatteren.

luftslivet, som for eksempel minsket stress eller generell velvære, medfører dette at flere typer aktiviteter kan gi det samme resultat mentalt sett. Det viktigste er ikke lenger å gå en spesiell tur, men å gå *en* tur. Det finnes vel begrunnede innvendinger mot dette. Har vi ikke alle et fjellområde vi liker fordi vi kjenner det godt, eller noe vi liker å gjøre fordi vi er gode til nettopp det. Så absolutt. Og friluftslivet ville miste mye av sin kvalitet uten slike aspekter.

Allikevel, dette noe bredere perspektivet har i flere år vært typisk for amerikansk friluftslivs forvaltning, og jeg tror det er et nyttig syn. Vi har i realiteten svært begrensede ressurser i Norge, og friluftslivet er i sterk framgang. Hvis vi er villige til å erstatte visse aktiviteter med andre kan presset på hardt belastede områder minskes og ressurser bevares.

Friluftslivet i et nytt lys sier du! Kanskje det –. Ihvertfall ønsket om en vilje til å se det i et bredere lys, og en analyse av hva vi ønsker av friluftslivet som et sosialt gode.

Friluftsliv i U.S.A.

Det er en utbredt oppfatning at friluftsliv i U.S.A. er sterkt regulert. La meg her og nå avlive den myten. Bare noen ganske få nasjonalparker har direkte begrensninger av turisttrafikken. Yellowstone er et eksempel som er godt kjent i Norge. I de fleste nasjonalparker betaler man også en mindre avgift for å komme inn. Disse parkene minner imidlertid lite om norske nasjonalparker. Med veier, hoteller og moderne campingplasser vil nok fleste nordmenn stusse over betegnelsen nasjonalpark. Nasjonalpark ideen varierer enormt fra land til land og i U.S.A. spilles det på det sensasjonelle med høye fjell, ville fossefall og imponerende canyons. Med veier og andre bekvemligheter tiltrekker nasjonalparkene først og fremst et publikum som søker en lettvin og lite anstrengende naturopplevelse.

Men det finnes også en rekke andre naturområder hvor det drives friluftsliv. Disse rangerer fra grøntområder i byer til villmarksområder. I de mer populære områdene overvåkes friluftslivet til en viss grad. Det føres

statistikker for å kartlegge hvor folk kommer fra, hvilke turområder er de mest populære og hva folk er ute etter å oppleve. I enkelte områder kanaliseres trafikken i høysesongen, men de fleste steder kan en ferdes fritt etter ønske. Statistikk føres naturlig nok ikke over alt og resultatene avhenger av turgåernes frivillige innsats.

Tur registrering

Ved populære utgangspunkter for turer finnes det ofte et «Wilderness register», hvor en oppsynsmann er stasjonert i høysesongen. I lavsesongen fyller man selv ut et kort med beskjed om hvor turen skal gå, hvor lenge den skal vare og hvor en er fra og legger det i en boks. Dette systemet har vist seg å fungere brukbart. På steder med kanalisering av trafikken må den besøkende fylle ut et turkort som spesifiserer tildelt region eller turområde. Det er viktig å huske på at hensikten med dette er å tilby turgåeren en tur hvor han eller hun ikke stadig møter andre mennesker. Muligheten for en kvalitetsopplevelse er lagt. Hvis vår amerikanske turgåer ønsker en mindre villmarkspreget opplevelse er det bare å oppsøke et mer befolket område som en nasjonalpark. Amerikanske naturforvalteres hovedmål er å tilrettelegge muligheter for vidt forskjellige typer friluftsliv.

Norsk forvaltning av friluftslivet

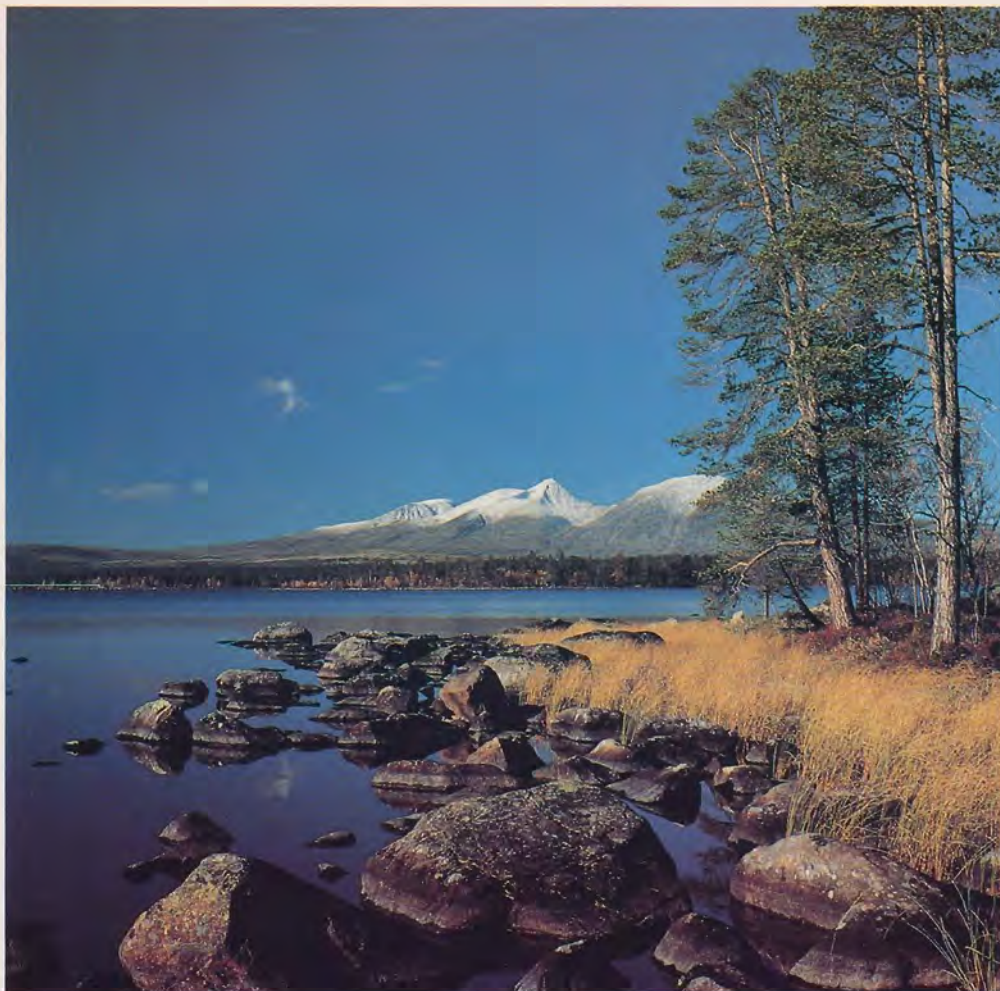
Så, hva kan vi lære av dette her i Norge? Utvilsomt mye hvis vi vil. Kanskje blir vi selv en dag tvunget til å kanalisere eller begrense trafikk i de mer populære områder som Rondane eller Jotunheimen. Hvorfor ikke først ta en titt på hvordan dette gjøres i andre land? Og for å gjøre friluftslivet til en mer konkuransedyktig komponent innen naturforvaltningen bør vi innse at friluftsliv er mer enn fotturisme og skiturer. Det drives på mange plan med et utall forutsetninger og forventninger som drivkraft. Et friluftslivsspektrum laget for norske forhold vil spesifisere hva som forventes av friluftslivet på flere plan fra det mest urbaniserte til urørte villmarkstrakter.

Som du skjønner etterlyser jeg et bredere syn på hva friluftsliv er og hva det kan tilby. Vi er heldige i Norge. Hittil har vi støtt på få virkelige store problemer innen friluftsliv og forvaltning av muligheter. Vi har tross alt vært en pioner når det gjelder ferdsel i naturen. Burde det ikke nå være en utfordring for oss å holde liv i friluftslivet som en kvalitetsopplevelse på alle plan?

glede over naturen, bedret familie samvær. Med andre ord: at visse forventninger ble møtt og at turen ga en tilfredsstillende som varer også etter at turen er over. Selvfølgelig er det vanskelig å måle tilfredsstillende, og vi har alle forskjellige meninger om hva vi ønsker å oppleve. Sikkert er det ihvertfall at vi alle har visse forutsetninger for å dra på tur, og at selve opplevelsen er viktig for oss. I amerikansk friluftslivsforvaltning er dette den viktigste komponenten. Den psykologiske opplevelsen bør være overordnet friluftsliv som aktivitet eller tidsfordrivelse.

I norsk naturforvaltning legges det vekt på å tilby aktivitetsmuligheter. Vi ofrer lite oppmerksomhet på hva vi egentlig vil ha ut av disse mulighetene. Så tenk et øyeblikk over følgende. Hvis vi velger å ha et visst følelsesmessig utbytte som hovedmål for fri-

Rf: blikk for bilder 4.

Dette bildet fra Femunden med Rendalsølen er tatt med polafilter, først og fremst for å gjøre den forholdvis dominerende himmelflaten mørkere. Legg merke til at himmelen blir gradvis lysere mot høyere. Det skyldes at bildet er tatt med vidvinkelobjektiv, som i dette tilfellet «ser» så mye av himmelen at ikke alt kommer innenfor den vinkelen i forhold til sollyset som er en forutsetning for full polarisasjonsvirkning. Men på dette bildet spiller det ikke så stor rolle, ettersom trærne bryter opp den lysere delen av himmelen.

bildene ikke lenger blir fullt så blå når han tar et av disse filterne i bruk. Størst effekt har skylightfilteret. Disse filterne er bare svakt farget og krever ikke forlenget eksponeringstid.

Råd for utvasket himmel

Et vanlig problem ved landskapsfotografering er at himmelen blir utvasket og karakterløs hvis man eksponerer med sikte på at selve landskapet skal gjengis. – Kontrasten mellom himmel og landskap er for stor. Dette kan man bøte på ved hjelp av et gradert filter eller halvfilter. Disse filterne har en gråfarget og en klar halvdel. Mellom de to partiene er det en jevn og gradvis overgang. Den klare delen slipper alt lys igjennom, mens den del av filmen som får lys fra det fargede partiet i filteret blir mørkere. Det innebærer f. eks. at hvis man plasserer filteret slik at overgangen mellom klart og farvet glass sammen med motivets horisont, vil himmelen bli gjengitt mørkere. Og hvis den grå delen har riktig styrke, vil bildet bli som øyet ser det ute i naturen, og ikke slik som filmen, med sin mangelfulle evne til å overvinne kontraster, ser det uten hjelp av filter.

Det fins graderte filtre av vanlig rund type som festes direkte i filterfatningen på objektivfronten. Ulempen med disse filterne er at skillet mellom den fargede og den ufargede delen

Filter for bedre bilder – ikke for å forbedre naturen

For landskapsfotografen er det naturen selv som skal skape effektene. Ved sitt valg av utstyr skal fotografen bare understreke og fremheve det som er karakteristisk for det landskapet og den stemningen han ser i søkeren.

Det betyr at man bør være varsom med bruk av filtere til fargefotografering. Man kan i dag få hele arsenalet av filtere med de mest utspekulerte effekter: Lyspunkter blir til strålende stjerner på filmen, man kan bokstavelig talt tåkelegge et klarværslandskap eller man kan legge et romantisk og diffust skjær over bildets utkanter, mens bare midten fremstår klart på det ferdige bildet – for bare å

nevne noen av mulighetene for å «forbedre» naturen.

Alt dette er vel og bra, og det er klart at det kan skapes fine bilder ved hjelp av mange slags manipuleringer med filter. Men snakker man om ren naturfotografering, må det være et rimelig krav at naturen gjengis mest mulig sånn som menneskeøyet ser den.

Forvrengende glassbiter

Det påstås at fotografiet ikke kan lyve. Det er på sett og vis riktig. Men det filmen gjengir uten å lyve, er det lyset som slipper inn i kameraet. Og *det* er ikke en sannferdig gjengivelse av motivet hvis fotografen har satt en håndfull fargede og forvrengende glassbiter foran linsen.

For en fargefotograf som opererer ute i naturen er det først og fremst tre filtertyper som er aktuelle: Polarisasjonsfilter (polafilter hvis man har dårlig tid), skylight- eller UV-filter og et nøytralt halvfilter.

Å la et UV-filter (ultrafiolett) eller skylight-filter sitte permanent på objektivet anbefales i praktisk talt all fotolitteratur, ettersom det beskytter selve linsen samtidig som det ikke under noen forhold har negativ effekt på bildet. Og for landskapsfotografen er de svært ofte meget nyttige. Begge absorberer til en viss grad ultrafiolette stråler, som filmen ikke er glad i, og de demper den blådisen som ofte ligger i horisonten på varme sommerdager. Særlig fjellfotografen vil, både sommer og vinter, glede seg over at

Rf: blikk for bilder 4.

alltid vil gå over midten av bildet. Bedre kontroll gir de systemene som består av en filterholder og et utvalg av firkantede filtre som kan skyves opp og ned i holderen. Virkningen ses klart i søkeren på et speilreflekskamera, og filteret kan forskyves til den ønskede effekt oppnås.

Virkningen av gradert filter blir best om man bruker forholdsvis stor blenderåpning og/eller forholdsvis lang brennvidde. Med vidvinkelobjektiv og liten blenderåpning, kan overgangen til den «filtrerte» delen av motivet bli merkbar på bildet, takket være den store dybdeskarpheten.

Gråfargede, graderte filtre fins i flere styrkegrader. Å velge den riktige krever litt erfaring. I noen tilfeller kan det lønne seg å bruke to filtre utenpå hverandre for å oppnå tilstrekkelig effekt. Dette lar seg lett gjøre ettersom filterholderen har to eller tre spor for filtre.

Blått vann + rød himmel = løgn

Det fins graderte filtre i forskjellige farger. Men her snakker vi bare om nøytrale, det vil si grå filtre som i prinsippet ikke endrer motivets farger. Filtre med andre farger bidrar ikke til å fortelle en historie fra virkeligheten. Himmelen setter alltid farge på omgivelsene – rød himmel og blått vann på samme bilde er derfor et naturfenomen som bare forekommer på bilder som er tatt med rødt, gradert filter.

Polafilteret burde være uunnværlig for den som vil fotografere landskap. Det gjør riktig nok ikke for seg under alle forhold, ettersom det krever at lyset faller inn i en viss vinkel i forhold til fotograferingsretningen. Men når betingelsene er tilstede, gir polafilteret stor effekt, blant annet med god fargevnetning.

Polafilteret har størst virkning når lyset faller inn fra siden. Filteret kan vris i fatningen, og når det dreies mens man kikker i søkeren, ser man når virkningen blir best. Det man som regel vil oppnå når man

bruker polafilter til landskapsfotografering, er en dypere blå himmel, og dermed større kontrast mellom skyer og himmel. Men under de rette lyshold oppnår man også meget merkbare virkninger selv om himmelen ikke er med i bildet, f.eks. vil vegetasjonen få mer mettede grønnfarger fordi reflekser i bladverket slukkes.

Se gjennom vann med pola

Ved hjelp av polafilter kan man også trenge gjennom en vannflate og se bunnen på grunt vann. Men virkningen vil ikke bli den samme over hele bildet, ettersom vinkelen mellom filter og vannspeil ikke er den samme over hele flaten.

Polafilteret kan i det hele tatt gi mange overraskende virkninger, og en stor fordel er at virkningen øyeblikkelig springer i øynene når man holder kameraet mot øyet og dreier filterringen. Oppdager man ingen endring i søkerbildet, kan man trygt fjerne filteret.

Dette er den fjerde og siste artikkelen i vår lille serie om landskapsfotografering. Rådene vi har gitt kan kort sammenfattes slik:

1. Prøv å disponere billedflaten med sikte på å oppnå ro og enkelhet – unngå detaljer som skaper rot og forvirring og som bare vil forstyrre betrakteren.
2. Vær omhyggelig i valget av motiv, men spar ikke på filmen når du finner et motiv som er verd å fotografere.
3. Husk at alt vær(praktisk talt) er vær for fotografering i naturen, og at klart solskinn midt på dagen ofte er det minst gunstige været for fargefotografering.
4. Husk at et solid stativ er nødvendig for allsidig landskapsfotografering under alle forhold, at valg mellom vidvinkelobjektiv, teleobjektiv og en mellombrennvidde er nødvendig om man skal kunne yte de fleste landskapsmotiver full rettferdighet, og at skylightfilter (eller UV-filter) og polafilter ofte kan bidra til å sette prikken over i-en.

Og så er det bare å gå ut i desemberdagen og ta bildene. Og så om det, å se motivene og å organisere det man ser til et bilde, har vi prøvd å gi noen råd. Men på det området er det ikke så mye en kan lære ved å lese. Her må en bare etter evne prøve å trene og utvikle sitt eget blikk for bilder.

Til dette bildet er det brukt et nøytralt (grått) gradert filter. Uten filter ville bildet, hvis tuerne og det mørke vannet i forgrunnen skulle gjengis riktig, fått en altfor lys bakgrunn. Snøflekken ville blitt hvit og uten tegning, og både de solbelyste fjellene i horisonten og himmelen ville blitt altfor lyse. Kontrasten mellom de mørkeste og de lyseste partiene i motivet er for store til at fargefilmen kan mestre den alene – den må ha hjelp av et filter.

Ragnar Frislid

Svein Langvad
i verdens nordligste
bøkeskog med
Vestlandske Natur-
vernforening

Verdens nordligste bøkeskog ligger i Lindås kommune, en drøy times busstur nord for Bergen. Nøyere geografisk innsirkling plasserer oss på Seim ved Lygrefjorden, og på høstvåt skogbunn midt ute på Poltneset, er vi midt i de 25 dekar som er sikra av staten som naturskog. En lysegrå september dag var «Norsk Naturs» utsendte der sammen med 45 bøke- og sopp interesserte turfolk fra Bergen.

– Her skal det ikke foretas noen inn-
grep, forklarte naturvern-konsulent *Leif Strønen* oss under romslige bøkek roner.
– Resten av edellauvskogområdet her, to-
talt 65 dekar, er belagt med evigvarende
klausuler, som tillater noe hogst og skjøt-
sel fra grunneiernes side. Men det er for-
bud mot bygging, dyrking og beiting, og
hogst kan bare utføres i samråd med
skogoppsynet, forteller Strønen. Han har
også en god teori om hvordan bøkesko-
gen er kommet til Poltneset, og forteller
at akkurat der vi står nå, egnar terrenget
seg utmerket som opptrekksplass for vi-
kingskip. – Denneskogen er 1000 til
1500 år gammel, sier Strønen. – Hvis vi
tenker oss at vikingskipene ble gjort rene
her, så er det slett ikke umulig at de kan
ha ligget bøkenøtter fra andre steder i
landet ombord.

Mild fjordvind lager historiesus over
oss, før høstgyllen, soppfuktig bøkeskog
omslutter en stadig mer spredt gjeng tur-
folk, etter at autorisert soppkontrollør
Wenche Holm har varslet håndfast sje-
king og kasting av enhver tvilsom sopp.

Hvorfor turer

Såpass i gang med turen er det jo på tide
å opplyse at Vestlandske Naturvernfor-
ening har hatt åtte sånne turer i år, åpne
for alle, og med formål å gjøre vestlands-
ke naturinteresserte kjent med «spesielle
og interessante områder i vårt nærmiljø»,
som det heter i årsprogrammet.

– Det er tredje året vi driver med sånne
turer, sier turgeneral *Rezi Faye*. Vi har
alltid hatt en årlig medlemstur, til f.eks
granskogen på Voss, oljeilandføringssted
på Sotra, o.l. Så har det øket på, og blitt
populært med turer, også for andre enn
medlemmene. Vi får jo en del nye med-
lemmer på denne måten også.

– I år startet vi med en tur til Alvøen i
februar, sier Rezi Faye. – Dette stedet er
vel mest kjent for papirfabrikken, og
har en pittoresk «sørlandsk» bebyggelse,
hovedbygning med parkanlegg, og er i
det hele tatt et av de best bevarte kultur-
landskaper i landet. Det arbeides nå for å
få det vernet. I april fulgte vi Bergens
bygrense slik den var i middelalderen, en
tur som ble adskillig mer langvarig enn
vi hadde beregnet, i august var vi i Støls-
heimen, som nå er blitt vernet, og siste
turen i år blir drikkevannsreservoar for
Bergen kommune. Dette bare for å nevne
noensier Rezi Faye. – Vi har ofte med
fagfolk på turer, kombinerer kos og kun-
skap.

– Forståelsen for verneverdig natur må
vokse ut av det nære, mener Rezi Faye. –
Det er ikke bare det storslagne og spesi-
elle som skal vernes, selv om en naturvern-
bevegelse med begrensede ressurser selv-
sagt må konsentrere seg om de største og

viktigste sakene. Vi må også møte folk
der de er, der de bor, og la et eventuelt
sterkere naturvernengasjement vokse
derfra.

Mat og sopp

Så er det tid for å finne fram niste og ter-
mos, og soppkontrolløren begynner å få
nok å gjøre. Det sorteres bort mye, men
soppkurvene inneholder en del spiselig
også. De lysegrå skyene over oss holder
seg fremdeles tørre, bøketrærne har nøt-
ter i år, og resultatet av kommunevalget
er grunnlag for tildels ivrig diskusjon.
tanker om naturvern og nødvendig kamp
luftes også over termosene, men stilner
av mangel på motargumenter. Naturver-
dier er liksom så selvfølgelig i verdens
nordligste bøkeskog, og så er vi jo først
og fremst på sopptur.

Verneverdig bøkeskog

Etter matpausen sprer soppleterne seg
enda mer, naturvernkonsulent Strønen
treffer grunneiere han har forhandlet om
vern og erstatning med, og eventuell
hardfront fra den gang er det åpenbart in-
genting igjen av. Potensielle intervju-
bjekter er plutselig vekk, forsvunnet
mens «Norsk Natur's» utsendte måler
vinkler og lys gjennom vidvinkellinsa og
gremmer seg over mangelen på gyln
solstråler gjennom høstfarga bøkelauv.
For noen bilder det kunne blitt!

Istedet leser vi «Utkast til verneplan
for edellauvskog i Hordaland fylke»,
(forøvrig ennå ikke ferdigbehandlet i
Miljøverndepartementet), og finner gode
ord om at forekomsten av edelløvs-
skog i Norge er den nordligste utløperen i ver-
den av denne kravfulle skogtypen, og at
vi derfor bør vise et internasjonalt ansvar
ved å bevare et representativt utvalg. Vi
lærer at bok har det flotte latinske navn
Fagus silvatica, at edelløvs-
skogen har stor estetisk verdi, at en rekke sjeldne
plante- og dyrearter er avhengig av disse
skogtypene, at bøkeskogen vi sitter i og-
så har stor pedagogisk verdi, og vi filoso-
ferer litt over at alt dette trolig begynte
som bunnrusk i vikingskip for over 1000
år siden.

På bussturen inn til Bergen gir sop-
pekspert Wenche Holm gode råd om til-
bereding av sopp, mens Rezi Faye får
tre-fire nye medlemmer i Vestlandske
Naturvernforening, som totalt har ca.
2300 medlemmer.

*Vestlandske Naturvernforenings turer begyn-
ner etterhvert å bli godt kjent. De er populære
og lærerike, og er et godt tilbud til både
medlemmer og ikke medlemmer. Foto: S.
Langva.*

Til alle våre medlemmer med for Østfold!

«Vandringer i
Østfold-naturen» er et
samarbeidsprosjekt mellom
Universitetsforlaget og
NNV's fylkeslag i Østfold.
Dette har muliggjort en
avtale som gjør at NNV's
medlemmer kan kjøpe
boka med betydelig rabatt. I
stedet for å betale full pris,
kr. 245,-, kan medlemmer
bestille boka gjennom
Norges Naturvernforbund
for kr. 184,-.

Og dermed skulle
julegaveproblemet være løst
for en lang rekke av våre
medlemmer! 184 kroner for
en perle av stort format er
billig. Boka er spekket med
vakre fargebilder og tekster
til å bli natur-vis av. Det er
ellers verdt å merke seg at
overskuddet på
bokprosjektet går til det
ideelle naturvernarbeidet i
Østfold. Vårt tilbud
representerer med andre ord
en tre-dobbelt glede:

- NNV er glad for å kunne
gi deg et godt tilbud,
- du kan glede deg selv
eller dine venner med en
god bok,
- vi kan alle glede oss over
at naturvernets økonomi
blir styrket.

Og alle de andre gode
grunnene til å kjøpe boka
finner du mellom permene
til «Vandringen i
Østfold-naturen».

«Vandringer i Østfold» kr.
185,-
Bestillingsliste s. 192

Bedre grønn mat uten gift

November. Sommeren er gått i hi. Folk snufser seg gjennom høstvåte blader og står i kø for en boks C-vitaminer. De klokeste av oss (og det er mange) har fylt fryseren til topps med både a-c-b-d og allverdens vitaminer etter sommerens og høstens produksjon. Mange etter en tur på torget, men kanskje de fleste etter innhøstning fra egen have eller jordflekk. Og for å si det med Ingrid Espelid: «et lite grønt dryss vinteren gjennom skjerper appetitten og styrker helsa». «Om produktet er giftfritt da» sier Georg Parmann, til daglig journalist i Aftenposten med «naturlig mat» som filosofi og hobby. Han er «matfan» og dyrker sitt gastronomiske livssyn uhemmet fra det første frøet stikkes i jorden til produktet igjen føres ut av det parmannske hus på Nesodden nær Oslo gjennom snurredassystemet i hans energisparehus med veksthus, solpaneler, ventilasjonssystem og superisolasjon. Alt giftfritt selvsagt. Da vet han bedre råd. Og dette vil han dele med andre, for han er raus slik. Da boka «Bedre grønnsaker, bær og frukt – uten gift» kom ut på Dreyer forlag tidlig i høst (eller var det ennå sommer) troppet «Norsk Natur» med forbundets formann, Ragnhild Sundby opp i Parmanns veksthus for å smake hvor godt, og lære litt om hvordan frukt, bær og grønnsaker kan dyrkes giftfritt.

Nyttige dyr

Havebordet var dekket med bugnende grønne og røde fat. Smakskjertlene vibrerte i en sulten redaktørs oral-sone. Humlene summet seg gjennom rosebeddet (omhyggelig plantet sammen med fløyelsblomst for å motvirke ål) og solen brant i halsgropa (jo det var sommer). De hjemmebakke rundstykkene smeltet på tunga, og stanset med et rykk da den profesjonelle journalist henviste til at tiden gikk og at her skulle det arbeides og boka selges. Selv klamret vi oss derfor fortsatt fast til bordet og spurte vår medbrakte formann om insektenes mystiske innvirkning på plantenes vekst og trivsel, som villig vekk fortalte om rovmidd og spinnmidd og snylteveps, kvitfly og mellus. For meg en ny verden, for hagebrukeren en kilde til glede og irritasjon alt etter hvilken økologisk vinkel du ser det hele fra. Slå opp i boka til Georg Parmann på Veksthusspinnmidd (*tranychus urticae*) og les at spinnmidd er et vanlig skadedyr i veksthus, der klimaet alltid

gir gode vekstbetingelser. Godt ugressrenhold i og utenfor veksthuset virker forebyggende, heter det. Man kan bruke neslevann og åkersnellevann, brenne eikløv og røyklegge vekstene som mot-midd-tiltak. Men: rovmidd *Phytoseiulus persimilis* er mer effektiv. Den oppholder seg på et blad til alle spinnmidd er spist opp, og vips holdes agurker og tomater rene for ødeleggende spinnmidd. «Rovmidd kan kjøpes på LOG (Landbrukets Emballasjeforretning og Gartnerenes Felleskjøp) for «planting» i veksthus, orienterer Sundby. («I posen på rundt 100 eks.» svarer telefonen på LOG). Så vet vi det; og Sundby argumenterer videre for sitt favorittinsekt snyltevepsen som blir brukt på samme måten mot bladlus på paprika.

Motstandsdyktige små kryp

For hun er en svoren tilhenger av biologiske bekjempningsmetoder, og tro ikke at noen kjemiske midler er fri for bivirkninger. Det har vist seg gang etter gang, mener hun, og kaster i denne sammenheng inn begrepet *Pesticidesyndromet*. Et vanskelig ord som rett og slett betyr at kjemisk sprøyting ikke bare rammer de såkalte skadedyrene men også skadedyrenes naturlige fiender. Fordi skadedyrene ofte formerer seg fortore enn sine naturlige fiender (f.eks. spinnmidd i forhold til rovmidd) vil overlevende skadedyr fra første sprøyting klare å etablere seg raskere enn fiendene og dermed øke i antall og volde ytterligere skade. Og et nytt kjemisk angrep må settes inn for å hindre nye skader i eplehagen, kornåkeren eller gulrotsenga. Dermed øker mengden av giftene i naturen, i matvarene og i oss alle. Farlig enkelt. Og som om dette ikke var nok, påpeker Georg med en advarende grønn finger på side 31: «skadedyrene blir også resistente eller motstandsdyktige mot våre giftangrep». Og dermed må vi bruke stadig mer gift for å ta knekken på dem. Også et slags syndrom, slo det meg, mens jeg kikket på skrå under Georgs finger og leste at i 1950 var 20 insektsarter i verden resistente mot bekjempningsmidler mot 250 idag. Inklusive den norske husflua.

Ragnhild Sundby smaker på Georg Parmanns giftfrie salatbolle. Jo, den er definitivt bedre – og sunnere. Under finner du en av Georgs mange oppskrifter på god grønnsakssuppe. Noe å prøve i vinterkulda.

Suppe á la «følgesvenn»

En av mine favorittretter av grønnsaker er rett og slett grønnsakssuppe. Og det skal være en tykk suppe med rikelig med grønnsaker. Og suppen varieres etter hvilke grønnsaker vi har for hånden. Noen ingredienser vil vi imidlertid alltid ha med, nemlig løk og kål. Vi kan for eksempel lage suppen slik:

En spiseskje olje i en tykkbundet gryte. Fres en hakket løk i oljen til den blir gylden. Så kan vi ha oppi andre grønnsaker skåret i biter, f.eks. tre gulrøtter, en pastinakk, en kvart kålrot, litt sellerirot, en purre skåret i strimler og en god håndfull ikke alt for fint snittet hodekål. Det hele overhelles med en liter buljong, og kan koke i cirka 15 minutter. Krydres med salt, pepper og urtekrydder. Vi kan godt utvide grønnsaklisten med: voks- eller ap-sargesbønner, blomkål, brokkoli, squash, knutekål osv., og til slutt litt finklippt persille på toppen av hver skål.

Jordkultur og kompost

Dermed var veien kort til alternative bekjempingsmetoder – igjen. Fra ren fysisk bekjempelse (som jeg bedrev med 2 rosebusker og 3 blomkarser i min hjemlige bakgård) til biologisk, bioteknisk, integrert og de «øvrig» kjerringråd. Og siden jeg selv er kjerring har jeg moro av å anbefale fra boka at gulrot skal ha følge med løk, purre og gressløk for å unngå gulrotsuger og at en skikkelig jordbæravling krever god jordkultur med løkplanter som følgesvenner for å unngå midd.

Ordet jordkultur nevnt, og Georg Parmann var ustoppelig. Nå var det ikke lenger mulig å nyte bordets gleder. Brutalt ble vi dratt med til komposthaugen og dens undergjørende sammensetning. For Georg sverger til hestegjødsel, tang og matavfall som jordforbedringsmiddel. Men har vi ikke disse lekkrier i nærheten kan alt slags avfall vi samler i hagen brukes forklarer han. Løv, busker, trær, plengress, potetris og andre planterster. Oppmalt slakteriavfall er

heller ikke å forakte får vi vite. Han advarer imidlertid mot bruken av ekskrementer fra mennesker i kompost som skal brukes i matproduksjonen. Derimot er latrineavfall helt ok. som kompost til prydvekster. (Fine roser hos Georg). Deretter fulgte en lengre redegjørelse om hvor komposten skal legges og hvordan og metemarkenes betydning m.v. – «alt nøye beskrevet i boka», avslutter han lett henslengt, og haster videre til veksthuset for å demonstrere samplanting.

Samplanting

Det er nemlig ikke likegyldig hvilke planter som skal vokse ved siden av hverandre. Agurk og tomat for eksempel trives ikke sammen. Derimot er det svært lurt å plante mais og bønner sammen: eller for å si det med vår antigift-tilhenger «de er gode følgesvenner». At enkelte planter er gode følgesvenner, henger som regel sammen med plantenes *fytonsider* (boka s. 58). «Fytonsider er et stoff som plantene skiller ut og som er viktig for å holde en gjensidig virkning igang.

Furu har for eks. fytonsider som hemmer veksten hos bjerk og omvendt. Dette er en av grunnene til at furu som regel overtar der bjerk gror fritt. Det meste av forskningen innen dette interessante felt pågår nesten bare i Sovjetunionen. Den kjemiske oppbygning hos fytonsider er svært forskjellig. Felles for fytonsidene er en antibiotisk virksomhet som er mer eller mindre særegen. Fytonsidene er viktige når det gjelder immunitet og bestemte fytonsider kan virke dødelig på bestemte insekter». Derfor samplanting.

Imponert over så mye kunnskap om vekstenes biologiske og kjemiske innvirkning på hverandre leter vi forgesves etter argumenter for å helle litt malurt i Georgs giftfrie beger, og registrerer i bokas oversikt over hvilke planter som vil ha følge med hvilke, at malurt ikke har noen følgesvenner – selvsagt.

SES

LITTERATUR OM NATUR

Bird detective av Peter Robinson, RSPB

Hauk over Hauk....

Peter Robinson har vært sjefsetterforsker ved Royal Society for the Protection of Birds (RSPB) i England i ti år. RSPB er Europas største frivillige naturvernorganisasjon med 300 heltidsansatte og nær innpå en halv million medlemmer. Peter Robinsons oppgave er å lede arbeidet med å påse at brudd på naturverlovgivningen blir oppdaget, påtalt og straffet. Arbeidsfeltet «begrenser» seg til fugl. Peter og hans avdeling er Aksjon Rovfugls forbilde, og undertegnede er forøvrig avdelingens direkte kontakt her i landet.

Peter forteller fra sitt arbeid som detektiv eller etterforsker, utrolige og lærerike historier, spunnet rundt hans hovedbudskap: Vår plikt til å verne om alt liv på jorden. Vi har etter hvert, i Norge som i England, fått gode lovverk, og vi har kjempet frem viktige internasjonale avtaler, men håndhevelsesapparatet og viljen til å gripe inn mangler – i England som i Norge.

Boken er meget interessant lesning for enhver som er opptatt av naturvernlovgivning og dens anvendelse, mangler og virkninger. Handel med levende og døde fugler, bekjempelse av rovfugl, utstopping, oppdrett, eggroverier.... Alt blir satt inn i sammenhenger. Peter selv har opplevd, særdeles fornøyet og dyktig beskrevet. Anbefales på det rovligste.

Aksjon Rovfugl
KS

Siden 1962 har vi Norge fått opprettet 15 nasjonalparker som samlet utgjør 3 % av Norges landareal.

Det er ikke spesielt høye tall, – hverken i antall eller prosenter og flere naturtyper mangler. Men de parkene vi har, fra Øvre Pasvik i nord til Hardangervidda i sør, representerer hvertfall store deler av vår storslagne fjell- og skognatur.

Dette har Ryvarden klart å få fram i sin siste bok om alle våre nasjonalparker, hvor hver park har fått sitt eget kapittel.

Når en åpner boka, er det først det store utvalget av flotte fargebilder som slår en. Bildene er tatt av våre fremste naturfotografer og viser typiske planter, dyr og landskap fra de ulike parkene.

Ved å lese nærmere finner enhver park godt og informativt beskrevet. I innledninger til hvert kapittel står det litt om bakgrunnen for opprettelsen av nasjonalparken. Stoffet er videre ordnet systematisk, ved at det først er beskrevet de ikke-biologiske faktorene, – landskap, geologi og klima. Så følger omtale av de typis-

ke ved plante- og dyrelivet. Til slutt litt historikk om tidligere tiders bruk av området. I tillegg inneholder presentasjonen av den enkelte park også et oversiktskart og en rekke praktiske opplysninger som adkomst, overnattingsmuligheter, bestemmelser om jakt og fiske og henvisning til aktuelle kartblad.

Boka er både pen, lærerik og nyttig og passer såvel for den som sitter hjemme og drømmer om tidligere eller kommende fjellturer, som for den mere aktive fotturist.

En svakhet med boka synes jeg imidlertid er at hverken de generelle reglene for nasjonalparker eller de spesielle fredningsreglene for den enkelte park er tatt med. Erfaringen tilsier dessverre at det stadig er nødvendig å minne folk om hvilke skrevne og uskrevne regler en må følge når en ferdes i naturen. Men, – en kan jo håpe at slike pminnelserr ikke er nødvendige overfor Naturvernforbundets medlemmer.

Inger

EN NATURBOK SOM JULEGAVE?

Sigmund Hågvar: Glimt fra Norsk Natur.

Landskap, dyr og planter.
(Kun kr. 39,-)

Utdrag av anmeldelse:

- «Anbefals varmt til alle norske naturvenner» (Fjell og Vidde).
- «En kilde til inspirasjon og glede» (Norsk Natur).
- «Meget god naturvern bok» (Asker og Bærums Budstikke).
- «En lærebok i økologisk naturforståelse og en inspirasjon til å søke livsberikelse ved den enkle naturkontakt og naturopplevelse» (Zoologisk Forenings tidsskrift «Fauna»).

Boka er på ca. 60 sider, derav ca. 20 sider fotos i svart/hvitt.

Format: 16 x 23,5 cm. God papirkvalitet.

Fåes i bokhandlene eller direkte fra Miljøko forlag (Solveien 121 B, Oslo 11). SBN 90308-05-1.

NATURPAKKEN UNDER ALLE JULETRÆR!

Naturpakken kan du nå kjøpe selv eller gi i to varianter til slekt og venner. Enten som det den er en gang for alle - eller som del av et gavemedlemskap.

1. Som gave rett og slett. Da inneholder den to nummer av «Norsk Natur», en bok om økologi, tolv flotte naturbilder, arbeidstegning fuglekasse med råd, klebemerke + jakkemerke NNV, brosjyre/klebemerke «Stopp sur nedbør», prospektkort «Gaupe», en pose karsefrø, en krydderpose basilikum og en prøvepakke med forfatfritt vaskepulver.

Kr.
38.-

2. Som del av gavemedlemskap. Da inneholder den: To nr. av «Norsk Natur» (1983), brosjyre, klebemerke og jakkemerke «Stopp sur nedbør», en bok om økologi, medlemsnål og klebemerke NNV, tolv naturbilder, arbeidstegning fuglekasse, en pose karsefrø og et nr. av «Natur og Samfunn (Natur og Ungdoms tidsskrift). Medlemskapet gjelder også for hele 1984 som inkl. 6 nr. av tidsskriftet «Norsk Natur».

Kr.
98.-

NORGES NATURVERNFORBUND
NATURPAKKEN

Uansett valg vil det bety verdifull økonomisk støtte til Naturvernforbundet, men vi vil understreke at hvert eneste medlemskap gir det vi sier større slagkraft og øker sjansene for å redde norsk natur.

Til Norges Naturvernforbund, Postboks 8268 – Hammersborg, Oslo 1

JEG (Navn/Adr.).....

☐ vil ha pakke 1 sendt til ovennevnte adresse **eller**

1. vil gjerne gi naturpakken til:

Navn ..... Adresse .....

Navn ..... Adresse .....

2. vil gjerne gi gavemedlemskap med pakke til:

Navn ..... Adresse .....

Navn ..... Adresse .....

Navn ..... Adresse .....

SOM BES SENDT FRA NATURVERNFORBUNDET MED JULE-HILSEN FRA BESTILLEREN.

Beløpet er sendt over ☐ postgirkonto nr. 509460 2 ☐ bankgirokonto nr. 6001.05.70835 eller følger vedlagt pr. sjekk.

Aktivt år for NU - mener mangt om det meste!

Hvem sier «Nei til OL i Lillehammer», «Ja til fløting på Bandakkanalen» og «Nei til planteavgifter i Norge»? Hvem skriver brev til Margaret Thatcher, Maltas statsminister og postkort til presidenten i Sierra Leone? Det er de samme som også kommenterer eventyret om Rødhette og Ulven og «Energi- og leveringsvilkår fra Statskraftverkene til kraftintensiv industri og treforedling (Innst. S.nr. 149 - 1982-83).»

Natur og Ungdom, så klart!

I årets ti første måneder har Naturvernforbundets virksomme ungdomsorganisasjon kommet med 30 forskjellige uttalelser og pressemeldinger. Statsministeren får sitt, det samme gjør miljøvern- og energiministrene, direktorater, stortingsgrupper, presse og kringkasting. Et slikt tempo ser likevel ikke ut til å gå ut over hverken argumentasjonsgrunnlaget eller sakligheten i de debattene! NU deltar i.

Norsk Natur har gått gjennom arkivhyllene på organisasjonskontoret i Stenersgata i Oslo, og vil her gi sine lesere et innblikk i hva den både utskjelte og omfavnede «miljøgeriljaen» har ment noe om i år.

Mot Greenpeace – for hval

Landsstyret i organisasjonen mener at det finnes en overvekt av gode grunner til at Norge bør godta 10 års vern av hvalen fra 1986. En stopp i selfangsten blir imid-

I Titianasaken slo NU til mot myndighetenes forurensningspolitikk. Her i Jøssingfjorden. Foto P. Christensen.

lertid avvist, fordi den idag foretas på et forsvarlig vis. Natur og Ungdom er heller ikke redd for å kritisere Greenpeace sin boikottaksjon mot norske fiskeprodukter i utlandet. Slikt er nemlig uforenlig med organisasjonens standpunkt til styrking av primærnæringene og utkant-Norge.

Mot OL

Uten frykt for å terge på seg det sportsinteresserte Norge, tar Natur og Ungdom klar avstand fra planene om å arrangere vinter-OL i Lillehammer i 1992. OL er ressursløsning, det vil gjøre distriktet enda mer avhengig av turistnæringen, jordbruksarealer blir nedbygget og noen positive ringvirkninger etter -92 kan ikke NU finne i de planene som foreligger i dag.

Til Presidenten

Naturvernungdommen ser også utenfor landets grenser. «Stopp den sure nedbøren, Maggie!» ber leder Inger Spangen i et brev med adresse Downing Street no 10,

London. Spangen viser blant annet til at Thatcher vil bruke 700 millioner pund for å verne Falklandsøyene mot argentinere, mens hun for en langt mindre sum kan halvere svovelutslippene fra industrien og dermed verne norsk natur.

Statsminister Castille på Malta oppfordres til å sørge for bedre vern av rovfuglene på øya. En såpass ukjent – men ikke desto mindre eksklusiv – person som presidenten av Sierra Leone ble i vinter utsatt for en postkortstorm med budskap om vern av regnskogene.

ENØK er løsningen

I stedet for en samla plan for kraftutbygging, trenger landet en planlagt kraftsparing, mener NU. Både fra landsmøtet, landsstyret, leder og sommerleiren har det kommet kritikk mot regjeringens energipolitikk. en stans i all kraftutbygging er kravet og doku-

menterte muligheter for energioptimalisering er hovedargumentet.

NU-leder Inger Spangen sverger til energioptimalisering.

Ikke rør

Litt lengre ned i bunken finner vi begrunnede motforestillinger mot planene om å legge en gassrørledning fra Tromsøflaket gjennom Norge. En sak er at en slik ledning for alvor vil knytte Nord-Norge til Oljeindustrien, med de mange tvilsomme gleder *det* vil føre med seg. Like viktig er det imidlertid at ledningen, med sine indre og ytre sikkerhetssoner, vil legge beslag på et areal like stort som halvparten av Vestfold fylke. Gassrørene forutsetter også helårsboring på Tromsøflaket, noe NU har gått i mot helt siden spørsmålet ble reist for første gang.

Mens organisasjonen var samlet til Landsmøte i Sandefjord rente tankeren «Bayard» på grunn i Frierfjorden og etterlot seg 240 tonn med olje. Avtroppende leder

Håkon Vennemo benyttet den anledningen til å kalle en spade for en spade og ikke oljevernberedskap. Som kjent måtte opprydningsmannskapene ta i bruk det nevnte hageredskap for å samle opp oljen som fløt i land.

Styrk SFT

Med utgangspunkt i forurensingssituasjonen i Grenlandsområdet, ber NU om at Statens Forurensningstilsyn må bli bedre utrustet som vaktbikkje mot forurensende industri. I dag er SFT å sammenligne med en tannløs bisseovv står det i lese i medlemstidsskriftet *Natur og Samfunn*.

Titania

A/S Titanias planer om, og Miljøverndepartementets velsignelse til, utslipp av 2,2 millioner tonn olje- og kjemikalieblandet steinstøv i året på Dyngadjupe utenfor Jøssingfjorden, har vært årets hovedsak for *Natur og Ungdom*. De uttalelser og brev som er sendt i sakens anledning er ikke få. Vi viser derfor til *Norsk Natur* nr. 4/83 for saklig informasjon.

Noe overraskende er det sikkert at NU's – i skrivende stund – siste utspill har som tittel «Positiv vending i Titania-saka». Det positive ligger i at Miljøverndepartementet har bedt SFT finne fastere kriterier for forutsetningene i utslippstillatelsen, og samtidig ta kontakt med Havforskningsinstituttet og fiskernes organisasjoner.

– Jeg kan ikke skjule mistanken om at det er press fra NU som har ført til dette initiativet, sier daglig leder i NU, Runar Forseth i en pressemelding.

«Med interesse»

Det stadig tilbakevendende spørsmål – også i *Natur og Ungdom* – er selvsagt om uttalelser og papirflom er den rette måten å drive naturvernarbeidet på.

I NU ser man på flere arbeidsformer som like viktige, mens problemet heller er hva man rekker å gjøre. Noen overdrevet tro på at gode naturvernargumenter lett trenger inn hos politikere og byråkrater finnes imidlertid ikke nede i Stenersgata. Brev som begynner med «Jeg takker for Deres brev av 10. januar og har med interesse merket meg Deres synspunkter og vurderinger.» Og slutter med «Vennlig hilsen Kåre Willoch» tas derfor ikke bare med en klype salt, men også en god latter.

Trygve Aas Olsen

Over: Naturvernforbundets energikonsulent Terje Larsen – energisk overbevisende – på NUs miljøleir i sommer.

Under: Fra NU offensiv utenfor Stortinget for å redde livet til Lars Ulv på Vegårshei. Rødhet og ulven ber miljøvernminister Wenche om nåde.

JEG/VI BESTILLER MED DETTE:

NB! I tillegg til de oppgitte priser kommer porto- og ekspedisjonsbegyr etter følgende satser:
Samlet kjøp for inntil kr 20,-, gebyr kr 4,-
Samlet kjøp for inntil kr 50,-, gebyr kr 9,-
Samlet kjøp for over kr 50,-, gebyr kr 12,-

Navn: .....
Adresse: .....
Poststed: .....

NB! Husk å angi betalingsmåte ved bestilling. De som ikke gjør det, får tilsendt pr. postoppkrav.

- ☐ Det samlede beløp kr..... (inklusive eksp.gebyr) sendes vedlagt i sjekk/sendes samtidig pr. bankgiro/postgiro/postanvisning. (Stryk det som ikke passer!) **OBS! Varer som betales oss pr. bank-, postgiro/postanvisning eller pr. sjekk, blir ikke sendt fra NNV før beløpet er mottatt.**
☐ Jeg ønsker å betale mot oppkrav, og må da betale oppkravsgebyr og porto i tillegg.

Ved enhver innbetaling, vennligst skriv hva betalingen gjelder! Og husk – rask og riktig ekspedering er avhengig av at bestilleren har tydelig navn og adresse.

KALENDER/PLAKATER

100	.....	eks. «Naturkalenderen 1984» à kr 41,-	tils. kr .....
101	.....	eks. Plakat «Fjellbakkestjerne» à kr 30,-	tils. kr .....
102	.....	eks. Plakat «Svalestjert» à kr 30,-	tils. kr .....
103	.....	eks. Plakat «Perleugle» à kr 30,-	tils. kr .....
104	.....	eks. Plakat «Rådyrkalv» à kr 30,-	tils. kr .....
105	.....	eks. Plakat «Gaupe» (E. Struksnes) à kr 10,-	tils. kr .....
106	.....	eks. Plakat «Olje eller fisk?» (Rune Anderson) à kr 15,-	tils. kr .....
107	.....	eks. Plakat «Vassdragsvern» (Morten M. Kristiansen) à kr 10,-	tils. kr .....
109	.....	eks. Plakat «Vinterfugler» Staffan Ullström à kr 25,-	tils. kr .....
110	.....	eks. Plakat «Spiselige ville bær» (Hedvig Wright Østern) à kr 35,-	tils. kr .....
111	.....	eks. Plakat «Save the rain» (Hundertwasser) à kr 120,-	tils. kr .....

PROSPEKTKORT

200	.....	sett Prospektkortserie «Kort og godt» (Morten M. Kristiansen) à kr 10,-, sett à 9 stk.	tils. kr .....
203	.....	sett «Indianerbrevet» à kr 35,-, sett à 5 stk.	tils. kr .....
204	.....	sett Vinterkort – enkle 9 kort à kr 20,-	tils. kr .....
205	.....	sett «Fuglefrimerker» (Ree/Fjeldså) sett à 9 eks. enkle à kr 20,-	tils. kr .....
206	.....	sett Vinterkort «blåmeis» (Viggo Ree) à 5 eks. doble m/konv. à kr 25,-	tils. kr .....
207	.....	sett Sur nedbør – kort gratis	tils. kr .....
208	.....	sett «Gaupe» vinterkort (10 eks.) à kr 18,- (Ullström)	tils. kr .....
	.....	eks. «Gaupe» vinterkort à kr 2,- (Ullström)	tils. kr .....
209	.....	sett à 5 «Hare» vinterkort enkle à kr 12,50	tils. kr .....
	.....	sett à 10 «Hare» vinterkort enkle à kr 20,-	tils. kr .....
	.....	sett à 5 + konv. «Hare» vinterkort (doble) à kr 20,-	tils. kr .....

MERKER

300	.....	eks. Stoffmerke «Norges Naturvernforbund» à kr 10,-	tils. kr .....
302	.....	sett 4 klebemerker «Norges Naturvernforbund» à kr 15,-	tils. kr .....
302	.....	eks. Medlemsnål i sølv à kr 10,-	tils. kr .....
	.....	eks. Medlemsnål i sølv (m/sikkerhetsnål) 1½ x 1½ cm à kr 20,-	tils. kr .....

GENSER

	.....	eks. Collegegenser m/NNV merke og navn i størrelse(r) S □ M □ L □ XL □ à kr 125,-	tils. kr .....
	.....	eks. T.skjorte m/ugler 8 år □ 10 år □ 12 år □ S □ M □ L □ à kr. 50,-	tils. kr .....
	.....	eks. T.skjorte, emblem NNV venstre arm S □ M □ L □ XL □ XXL □ à kr.60,-	tils. kr .....

303	.....	eks. Medlemsnål i gull à kr 20,-	tils. kr .....
304	.....	sett Sett à 5 stk. sy-på-refleks «Unna meg» à kr 25,-	tils. kr .....
305	.....	sett 5 stk. sy-på-refleks «rund» à kr 25,-	tils. kr .....
306	.....	eks. Stoffmerke «Aksjon Rovfugl» à kr 10,-	tils. kr .....
307	.....	sett 5 stk. klebemerker «Aksjon Rovfugl» à kr 10,-	tils. kr .....
308	.....	sett à 5 stk. klebemerker store «La naturen gå i arv» à kr 25,-	tils. kr .....
309	.....	sett à 10 stk. brevmerker «La naturen gå i arv» à kr 10,-	tils. kr .....
310	.....	sett à 9 Julemerker «Ekorn» à kr 8,-	tils. kr .....

KUNST

400	.....	eks. Tresnitt bjørn (E. Struksnes) à kr 35,-	tils. kr .....
403	.....	eks. Tresnitt jerv (E. Struksnes) à kr 35,-	tils. kr .....
404	.....	eks. Tresnitt oter (E. Struksnes) à kr 35,-	tils. kr .....
405	.....	eks. Litografi «Brushaneleik» (Vivian Zahl Olsen) à kr 150,-	tils. kr .....

LITTERATUR

500	.....	eks. U. Hafsten «Naturvernets århundre» à kr 14,-	tils. kr .....
504	.....	eks. M. Segnestam «Den første naturboka» à kr 15,-	tils. kr .....
505	.....	eks. Perarvid Skoog «Økologi» à kr 15,-	tils. kr .....
506	.....	eks. NNV's Energimotmelding à kr 20,-	tils. kr .....
508	.....	eks. Naturvernets historie i Norge (Berntsen) à kr 25,-	tils. kr .....
510	.....	eks. Bryne/Garnåsjordet/Hofseth/Parr: «Energi, miljø og samfunn» à kr 68,-	tils. kr .....
511	.....	eks. Alta-motmeldingen à kr 20,-	tils. kr .....
512	.....	eks. «Dei siste vassdraga» à kr 25,-	tils. kr .....
513	.....	eks. av Alta Høyesterettsdommen à kr 87,-	tils. kr .....
514	.....	eks. «Ingen kraftkrise i Norge» à kr 15,-	tils. kr .....
515	.....	eks. «Natur- og miljøvern litteratur 1908-80» (Berntsen) à kr 30,-	tils. kr .....
516	.....	eks. Skogbruk og naturvern à kr 80,-	tils. kr .....
517	.....	eks. «Norske dyr i fare» à kr 85,-	tils. kr .....

Totalt

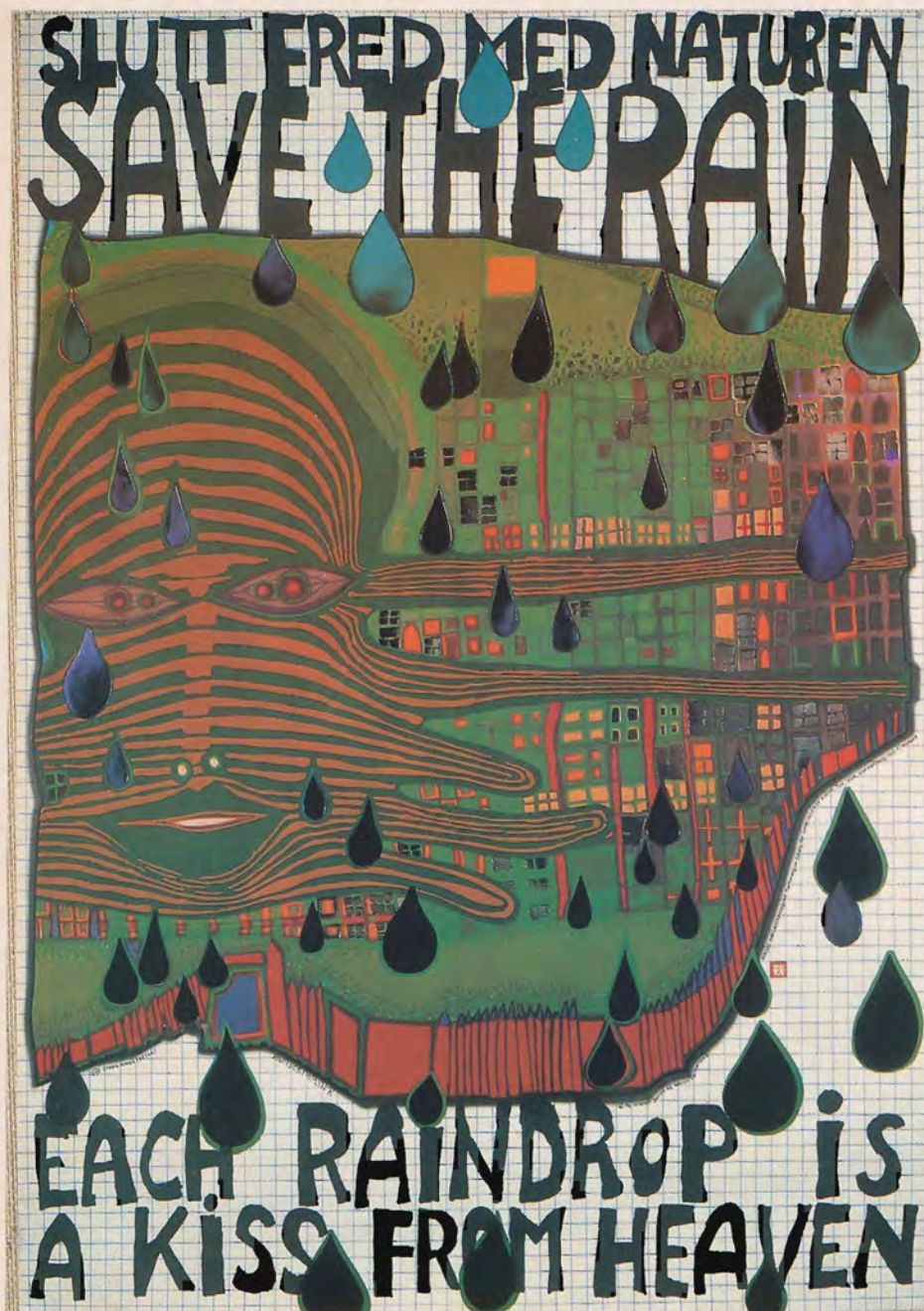
kr .....

VARER FRA FYLKESLAGENE

.....	eks. Perler i Rogalandsnaturen à kr 95,-	tils. kr .....
.....	eks. «Natur i Vestfold» 1981 à kr 25,-	tils. kr .....
.....	eks. Sykkeltkart for Vestfold à kr 35,-	tils. kr .....
.....	eks. Rauma/Ulvåa à kr 45,-	tils. kr .....
.....	eks. Spar Saltfjellet à kr 45,-	tils. kr .....
.....	eks. Plakat Oslomarka à kr 20,-	tils. kr .....
.....	eks. Tresnitt «Grevling» av E. Struksnes à kr 50,-	tils. kr .....
.....	eks. «Vandringer i Østfoldnaturen à kr 184,-	tils. kr .....
	+ porto og ekspedisjonsgebyr	

Totalt

kr .....

HUNDERTWASSER- PLAKAT

Den østerrikske maler og grafiker Hundertwasser er med i kampen mot sur nedbør. Hans plakat «Save the rain» skal selges i Norge og inntekten går i sin helhet til Norges Naturvernforbund og forsvaret av norsk natur.

Plakaten er trykket på kunsttrykkpapi i 6 farger og med metallpregning i 4 farger, måler 60 x 85 cm og koster bare kr. 120,-.

Selges av Bergen Banks 110 avdelingskontorer og Naturvernforbundet. Plakaten kan bestilles gjennom Naturvernforbundet mot et ekspedisjonsgebyr på kr. 12,-.

Dette er anledningen til å sikre seg et arbeid av Hundertwasser til en rimelig pris, og send gjerne plakaten til forbindelser i de land som bidrar til forurensningen av vårt miljø.

Kr. 120,-

JAN RABBENS DRÅPEFOTOS

- Fotokunst begynner å bli et begrep også i Norge. Jan Rabben fra Ålesund bruker do- oggdråper som inspirasjonskilde. Denne «dråpeblomsten» ... og 3 andre motiver kan du få

kjøpt gjennom Lars Woldstad 6024 Eidsnes, Tlf. 071-90 728.

Pris kr. 290.- pr. eks.

Fuglekortene
kan du selvsagt bruke året rundt.
kr. 20,- for 9 eks. prospektkort.

Vi minner også om våre andre kortserier:

- Blåmeis (5 eks.) kr. 25.-
- Indianerbrevet (5 eks.) kr. 35.-
- Gaupe (10 eks.) kr. 18.-

NORGES NATURVERNFORBUND

JULEMERKE

Mange har savnet det lille sjarmtrollet tegnet av Staffan Ullstrøm. Nå kan vi igjen tilby ekornmerker for dine julekort og brev.

Pris kr. 8,- for et sett (9 eks. i et sett).

Bærplakaten

selges også om vinteren. 15 spiselige bær med tekst presenteres av tegneren Hedvig Wright Østern og botanikeren Eva Mære Lauritzen.

Pris kr. 35.-.

RAGNAR FRISLID

Norske dyr i fare

CAPPELEN

SPESIALTILBUD

Til Norges Naturvernforbunds medlemmer: Boka om truede dyrearter av Ragnar Frislid for bare kr. 85.- (normalt kr. 139.-)

Årets Julekort

er også denne gang tegnet av den svenske kunstneren Staffan Ullstrøm. Denne gang en hare i vinterlandskap. I år selges det både som enkle kort (i sett på 5 og 10 eks.) og doble i sett på 5 eks. m/konvolutter)

Pris pr. sett (5 enkle kr. 12,50.
Pris pr. sett (10 enkle kr. 20,-.
Pris pr. sett (5 m/konv.) doble kr. 20,-.

PLAKAT VINTERFUGLER

De fleste trekkfugler er nå på vei sørover. Men våre standfugler blir til stor glede gjennom en lang høst og vinter, også som motiv på Naturvernforbundets plakat. (Staffan Ullström) **kr. 25,-**.

En grevling denne gang – på din vegg eller andres – gir inntekt til forbundets fylkeslag for Oslo og Akershus. Tresnitt av Eivind Struksnes, i dus brun/grå trykket på hvit japanpapir i format 23 x 32 cm. Bestillingskupong side 192 under Varer – fylkeslagene.

Kr 50,- pr. stk.

GAUPEPLAKATEN

er stor (125 x 60 cm) men billig. For bare kr.10,- får du en gaupe i hel størrelse og i fire farger på din vegg eller andres. (Tegn. E. Struksnes)

Kr. 10.-

T-skjorte

med uglemotiv i størrelsene 8–10–12 år og S, M og L. Farge: mellomblå
Kvaliteten på skjortene er svært god!

Kr. 50,- pr. stk.

T-skjorte

med Naturvernforbundets emblem på venstre arm. Størrelser: S, M, L, XL, XXL

Farge: Mellomblå

Kr. 60,- pr. stk.

VARM VINTER I NATURVERNGENSEREN –

(varm genser sparer energi!)

Skal du først bruke college-genser, kan du like godt kjøpe den i Naturvernforbundet. Med forbundets navn og merke (diskret plassert på hjertesiden). Kvaliteten er garantert god i 100 prosent bomull med frottert innside.

Farger: Marine-blå med hvit tekst/emblem.

Størrelser: Small, Medium, Large, X-Large.

PRIS PR. STK. kr **125,-.**

NORGES
NATURVERNFORBUND

Prioritert blad
Norges Naturvernforbund
Postboks 8268 – Hammersborg
OSLO 1

Årstema «Dyreliv» NATURKALENDEREN 1984

- Tema dyreliv
- 2 fargebilder for hver måned

- Tekst om dyr og miljø
- Pakket i solid kartong

- Pris: Kr. 41,- for medlemmer
- Bestillingskupong side 192